

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра авіаційної психології

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Помиткіна Л.В.
« ___ » _____ 2021 р.

Дипломна робота

(пояснювальна записка)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»

Тема: ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ОСІБ З РІЗНИМИ
УЯВЛЕННЯМИ ПРО ШЛЮБ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Виконавець: Юдіна Валерія Ярославівна

Керівник: старший викладач кафедри авіаційної психології Власова-Чмерук О.М.

Нормоконтролер: завідувач лабораторії, викладач Гордієнко К.О.

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра авіаційної психології

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Помиткіна Л.В.

«___» _____ 2021 р.

Завдання

на виконання дипломної роботи

Юдіна Валерія Ярославівна

1. Тема дипломної роботи: «Особливості міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб в період ранньої дорослості», затверджена наказом ректора від 12.03.2021 р № 408/ст.

2. Термін виконання роботи: з 15.02.2021 по 18.05.21.

3. Вихідні дані до роботи: вибірка – молоді люди, 50 осіб; у дослідженні були використанні: Методика діагностики міжособистісних відносин Лірі, Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського, Методика діагностики рівня емпатійних здібностей Бойко та Анкета «Мое суб'єктивне уявлення про шлюб»; методи математичної обробки: критерій Колмогорова-Смірнова та t-критерій Стьюдента.

• Зміст пояснювальної записки: дипломна робота складається з 2-х розділів. Перший розділ містить теоретичний аналіз сутності проблеми поліандричних та полігінічних уявлень про шлюб, ситуації нетрадиційних стосунків в Україні та

особливостей поведінки в осіб періоду ранньої дорослості; у другому розділі представлене емпіричне дослідження особливостей міжособистісних стосунків в осіб в період ранньої дорослості залежно від їхнього уявлення про шлюб; визначений процент респондентів із полігінічними, поліандричними та класичними поглядами на шлюб; та виявлені провідні осі міжособистісної взаємодії.

4. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 5 рисунків, 16 таблиць.

5. Календарний план – графік

№ з/пор.	Завдання	Термін виконання	Виконано
1	Вибір теми та формулювання завдань	Лютий	
2	Тематичний добір та аналіз наукових праць	Березень	
3	Оформлення теоретичної частини	Березень-квітень	
4	Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження	Березень-квітень	
5	Проведення емпіричного дослідження	Квітень-травень	
6	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	Квітень-травень	
7	Оформлення дипломної роботи відповідно до ДСТУ	Травень	
8	Подання дипломної роботи науковому керівнику	За 10 днів до попереднього захисту	
9	Попередній розгляд дипломної роботи	За три тижні до захисту	

10	Виправлення зауважень, оформлення рецензії, відгуку наукового керівника	До подання нормоконтролеру	
11	Подання дипломної роботи нормоконтролеру та на підпис завідувачу кафедри	15.06.2021	
12	Захист дипломної роботи	16.06.2021	

Дата видачі завдання: « ____ » _____ 2021 р.

Керівник дипломної роботи _____ Власова-Чмерук Оксана Миколаївна
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Юдіна Валерія Ярославівна
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Особливості міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб в період ранньої дорослості»: 89 сторінок, 5 рисунків, 16 таблиць, 26 використаних джерел, 9 додатків.

ПОЛІАНДРІЯ, ПОЛІГІНІЯ, МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ, ДОВГОТРИВАЛІ СТОСУНКИ, МОЛОДІ ЛЮДИ

Мета дослідження: дослідити специфіку особливостей міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб в період ранньої дорослості.

Об'єкт дослідження: міжособистісні стосунки у представників періоду ранньої дорослості.

Предмет дослідження: особливості міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб в період ранньої дорослості.

Методи дослідження: теоретичні; психодіагностичні: Методика діагностики міжособистісних відносин Лірі, Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського, Методика діагностики рівня емпатійних здібностей Бойко та Анкета «Мое суб'єктивне уявлення про шлюб»; методи математичної обробки: критерій Колмогорова-Смірнова та t-критерій Стьюдента.

Висувна нами гіпотеза про те, що уявлення про шлюб – лише питання культури і не може виступати вирішальним критерієм у побудові міжособистісних стосунків підтвердилася.

Результати бакалаврської роботи можуть бути використані у вузівських курсах психології міжособистісних відносин, культурології, антропології, у психологічній практиці, а також слугувати підґрунтям для наступних досліджень у контексті міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО ФОРМУ ШЛЮБУ ЯК ФАКТОРУ ВІДМІННОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ.....	10
1.1 Психологічно-історична характеристика поліандрії та полігінії.....	10
1.2 Аналіз вікових особливостей формування міжособистісних стосунків у період ранньої дорослості.....	16
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ВІДМІННОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ОСІБ З РІЗНИМИ УЯВЛЕННЯМИ ПРО ШЛЮБ В ПЕРІОД РАНньої ДОРΟΣЛОСТІ.....	22
2.1 Методи та методика емпіричного дослідження	22
2.2 Аналіз та інтерпретація групових результатів за психодіагностичними методиками.....	23
2.3 Аналіз результатів дослідження за допомогою методів математичної статистики.....	41
2.4 Практичні рекомендації щодо використання результатів дослідження у міжособистісних стосунках та науковій діяльності.....	44
Висновки до розділу 2.....	46
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Світогляд доби постмодерну потребує нового погляду на місце і роль традиційних соціальних інститутів і усталених моделей поведінки. Ставлення до сексу суттєво змінилося за останні десятиліття. Практики, які колись сприймалися як неправильні й навіть абсурдні (наприклад, дошлюбний і одностатевий секс), зараз більшість людей вважають нормальними й прийнятними.

Родина визнається всіма дослідниками як основний носій культурних патернів, що передаються з покоління в покоління, а також як необхідна умова соціалізації особистості. А саме в родині людина знайомиться з соціальними ролями, отримує базову освіту і поведінкові навички. Правила, принципи, звичаї і традиції сімейного життя є специфічними для кожного суспільства. У той же час кожне суспільство переконане, що тільки його певні схеми сімейного життя, сімейні звичаї та основи є найкращими і єдино можливими, що означає, що сімейне життя сприймається через призму етноцентризму. Етноцентризм – це погляд на суспільство, в якому певна група вважається центральною, а всі інші групи відповідні і співвідносяться з нею [23].

Родина як соціальний інститут виконує кілька функцій:

- функція статевої регуляції;
- репродуктивна функція;
- функція соціалізації;
- економічна функція.
- функція емоційного задоволення;
- функція статусу;
- захисна функція.

Всі ці функції можуть бути оновлені і задоволені як в рамках поліандрії, так і полігнії. Отже, поліандрію і полігнію слід розглядати з точки зору культурного релятивізму, який заснований на твердженні, що члени однієї соціальної групи не

можуть зрозуміти мотиви і цінності інших груп, якщо вони аналізують ці мотиви і цінності через призму своїх власних поглядів [22].

Людина є соціальною істотою. Особистість індивіда розвивається в суспільстві, в якому вона живе і залежить від системи відносин. Природа міжособистісних стосунків складна: у них виявляються як суто індивідуальні якості особистості (її емоційні і вольові властивості), інтелектуальні можливості, так і засвоєні особистістю норми і цінності суспільства [8]. У період ранньої дорослості важливими елементами життєдіяльності індивідів є як професійний розвиток, так і пошук потенційних партнерів як за для побудови довготривалих стосунків, так і для сексуального розвитку.

Методологічною основою нашого дослідження стали роботи таких авторів, як Данилова Т. В., Долгова В. І., Калініна Т. В., Бенджамін Р., Янг Д., Сгурська Л. В., Мюбера М. та ін.

Мета дослідження – дослідити специфіку особливостей міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб в період ранньої дорослості.

Відповідно до мети визначено основні **завдання**:

1. На основі теоретичного аналізу літературних джерел з'ясувати сутність проблеми поліандричних та полігінічних уявлень про шлюб; визначити ситуацію даного питання в Україні та проаналізувати особливості поведінки осіб періоду ранньої дорослості.

2. Емпірично вивчити особливості міжособистісних стосунків осіб в період ранньої дорослості залежно від їхнього уявлення про шлюб; виявити процент респондентів із полігінічними, поліандричними та класичними поглядами на шлюб; та визначити провідні осі міжособистісної взаємодії.

3. За допомогою математичної статистики з'ясувати наявність та характер особливостей та відмінностей у міжособистісній взаємодії осіб в період ранньої дорослості залежно від уявлення про шлюб.

Об'єкт дослідження – міжособистісні стосунки у представників періоду ранньої дорослості.

Предмет дослідження – особливості міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб в період ранньої дорослості.

Наукова новизна отриманих результатів. Проведене дослідження дозволяє розширити наше уявлення про ситуацію «нетрадиційних» стосунків серед молодих людей в Україні, а також дає можливість порівняти особливості та відмінності у формуванні міжособистісних стосунків серед респондентів із поліандричними, полігнічними та класичними поглядами на шлюб.

Практичне значення отриманих результатів. Фактичний матеріал, а також отримані в ході його аналізу положення і висновки можуть бути використані у вузівських курсах психології міжособистісних стосунків, культурології, антропології, у психологічній практиці, при написанні курсових і дипломних робіт, а також слугувати підґрунтям для наступних досліджень у контексті міжособистісних стосунків осіб з різними уявленнями про шлюб.

Методологія дослідження. Для розв'язання першого завдання використовувався аналіз психологічної літератури. Для розв'язання другого завдання використовувались: Методика діагностики міжособистісних відносин Лірі, Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського, Методика діагностики рівня емпатійних здібностей Бойко та Анкета «Моє суб'єктивне уявлення про шлюб». Для обробки емпіричних даних застосовувались методи якісного та кількісного аналізу. Для розв'язання третього завдання використовувались критерій Колмогорова-Смірнова та t-критерій Стьюдента.

Емпірична база дослідження. У дослідженні взяли участь 50 молодих людей віком від 21-25 років різної статі, соціального статусу та різних професій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО ФОРМУ ШЛЮБУ ЯК ФАКТОРУ ВІДМІННОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

1.1. Психологічно-історична характеристика поліандрії та полігнії

Постмодерністський світогляд вимагає змінити зосередженість на місці та ролі традиційних соціальних інститутів та звичної поведінки в них. Останні дослідження стверджують, що у різних поколіннях були виявлені значні відмінності у ставленні до сексу. Найбільший розрив був між поколіннями Другої світової війни, народженими у 1920-1940-х роках, та їх дітьми, народженими в період Бебі-Буму (1940-ті-1960-ті роки). Однак все ще була помітна різниця між тисячоліттями (народженими на початку 1980-х років) та їх батьками. У 50-х роках чоловіки і жінки зазвичай не жили разом до шлюбу; незаміжні жінки, які народили дітей, були знедолені; а гомосексуалізм вважався ганебним. Сьогодні ми маємо абсолютно різне ставлення до сексу.

Вплив родини на дошлюбні статеві стосунки та поведінку вивчали А. Торнтон та Д. Камберн [24]. Б. Крістліб досліджував сексуальне ставлення через призму сімейного сексуального спілкування та демографічні фактори [13]. М. Мюберра та Н. Челікозб проаналізували позитивний / негативний вплив різних батьківських настроїв на статеву ідентичність та розвиток характеру дітей [19]. К. Сомерс та К. Анагурті виявили зв'язок між батьківською послідовністю/неузгодженістю цінностей щодо дошлюбної сексуальної активності підлітків та власними дошлюбними статевими відносинами та поведінкою підлітків [21]. Комплексний аналіз полігнії, поліандрії та поліаморії здійснили Д. Янг, С. Янг та К. Янг [26]. Різні форми шлюбу в усьому світі були проаналізовані Дж. Нардом та Г. Бейлі у своїй книзі «Людство: вступ до культурної антропології» [20].

За останніми дослідженнями, проведеними у США, було встановлено, що загальне визнання дошлюбного сексу за останні 40 років подвоїлося. У 1970-х лише

29% американців сказали, що дошлюбний секс для дорослих був «не такою поганою ідеєю». У 80-х та 90-х роках минулого століття цей відсоток підскочив до позначки в 42%. У 2000-х 49% підтримали ідею дошлюбного сексу, а в 2019 році він зріс до 61%. Крім того, за останні 26 років прийняття одностатевих стосунків утричі змінило позначку з 13% (1993) до 44% (2019). Законодавство одностатевих шлюбів відображає ці зміни стосовно статі [17].

Д. М. Твенге, Р. А. Шерман та Б. Є. Уеллс припускає, що зміни, ймовірно, пов'язані зі зростанням «культурного індивідуалізму» у Сполучених Штатах. Вони зазначають, що в текстах пісень і написанні однини займенники, такі як «Я» і «Ти», частіше використовуються, ніж форма множини «Ми» [25]. Дослідження показують, що ставлення до сексуальності фіксується на початку життя: на нього впливають такі фактори, як стосунки між батьками, сексуальне виховання дитини, суспільство, в якому ця дитина росте і розвивається, та іншими дітьми, з якими він спілкується. Зміни, пов'язані із статтю, є дуже важливими, оскільки можуть вплинути на такі ставлення: венеричні захворювання, вагітність (випадкова вагітність), ставлення до домашнього насильства та психічне здоров'я людини.

Щоб зрозуміти, чому були спричинені зміни у ставленні до сексу, необхідно визначити, чи змінився індивідуальний настрій з часом чи просто його замінили нові покоління, які думають інакше. Дослідники визначили, що зміни обумовлені ефектом когорти (виявлення подібних особливостей у способі мислення та поведінки певної групи осіб, які народилися в одному історичному та культурному середовищі). Такий ефект виникає, коли молодші та старші покоління мають різні ставлення до одного предмета. Підростаюче покоління швидше сприймає одностатеві стосунки та дошлюбний секс, ніж до старого, але ставлення до таких стосунків стає більш ліберальним у всіх вікових групах, особливо між 1990-2000 роками.

Це підводить нас до фундаментального еволюційного питання: чи пристосована людина до певної форми суспільної організації та певної системи сексуальних стосунків за своєю біологічною природою? Порівнюючи різні культури, стає очевидним, що люди як види є винятково змінними в обох аспектах.

Порівняння людини з іншими приматами також не дає однозначної відповіді, але, незважаючи на неоднозначність ситуації, багато авторів намагаються вирішити цю проблему дуже просто: вони вважають шимпанзе «замерзлим предком» і роблять висновок, що спочатку наші предки характеризувалися за багатогруповістю та розбещеністю. Інші потрапляють у протилежний край, підкреслюючи, що наявних даних недостатньо для дослідження, і тому неможливо зробити однозначний висновок про соціальну структуру та систему сексуальних відносин наших предків. Більше того, поширена думка, що соціальна організація та система сексуальних відносин у людини взагалі не мають біологічних підстав і цілком визначаються соціальними нормами, прийнятими в людському суспільстві. Згідно з цим поглядом, моногамний шлюб – це суто соціальний конструкт, не пов'язаний з жодною біологічною схильністю. Але, на думку Р. Мартіна, ті та інші крайні погляди не витримують уважного вивчення [18].

П. Річерсон підкреслив, що «моногамний шлюб зменшує злочинність», описуючи результати дослідження, що показує, що в товариствах, де розповсюджена полігінія, є велика кількість неодружених чоловіків, наявність яких співвідноситься з підвищеним рівнем зґвалтування, крадіжок, вбивств та зловживань психотропних речовин: «Розширюючи пул неодружених чоловіків та підвищуючи ступінь внутрішньої сексуальної конкуренції, «полігінічніші» шлюби збільшують у чоловіків дисконтування майбутнього та ризикованість, що призведе до більш соціально небажаної поведінки. Зіткнувшись з високим рівнем внутрішньої сексуальної конкуренції та малим шансом отримати навіть одного довготривалого партнера, неодружені чоловіки з низьким статусом сильно знижуватимуть майбутнє та охочіше вступатимуть у ризиковану поведінку, що піднімає статус та шукає сексу. Це призведе до підвищення рівня вбивств, крадіжок, зґвалтування, соціального зриву, викрадення (особливо жінок), сексуального рабства та проституції. Як побічний продукт, ці чоловіки, ймовірно, будуть вживати наркотики та алкоголь у великих кількостях. Навіть серед чоловіків з високим статусом конкуренція може посилитися, якщо градієнт фітнесу залишатиметься крутим. Це може призвести до ризикових заявок на політичну

владу, мотивованих можливістю придбання гаремів. На противагу цьому, нормативна моногамія споживає пул незаміжніх чоловіків з низьким статусом, що призводить до зниження рівня соціальних негараздів, включаючи зниження рівня злочинності, соціального розладу та наркоманії» [16].

Це здається логічним і більше аргументів не могло б змінити цю точку зору, але якщо описати всі можливі форми сімейного життя, ми можемо побачити, що кожне суспільство має свою специфічну форму організації сім'ї. Інший соціальний інститут, інститут шлюбу, тісно пов'язаний з інститутом сім'ї. Шлюб – це соціально санкціонована, соціально та особисто підходяща, стійка форма сексуальних відносин. У юридичному розумінні шлюб – це законодавчо визначений добровільний та вільний союз партнерів, спрямований на створення сім'ї та породження взаємних особистих, а також майнових прав та обов'язків подружжя. У світі існує багато форм одруження, включаючи поліандрію та полігінію.

Поліандрія – це стосунки жінки з кількома чоловіками. Не так давно наявність поліандрії було визнано лише в деяких країнах Тибету, але сьогодні, як підтвердили антропологи, такий тип шлюбу відбувається у 53 країн. За даними опитування К.Е. Старквезера та Р. Хамса антропологи задокументували соціальні системи для поліандричних союзів у різних середовищах, починаючи від Арктики до тропіків та пустелі. Визнаючи, що принаймні половина цих груп є мисливськими товариствами, автори опитування дійшли висновку, що поліандрія має глибоку людську історію і її слід розглядати з еволюційної точки зору [22]. Коріння поліандрії йдуть до матріархату – утворення сім'ї навколо влади жінки. Не існує однозначної теорії про те, чи пройшло суспільство через ідею матріархату. Деякі прихильники стверджують, що це було (на етапі, коли займалися збиранням та землеробством, але не полюванням); інші стверджують, що цього зовсім не було [14].

Існує ще один погляд на існування поліандрії – теорія адаптації. Відповідно до цієї теорії, поліандрія потрібна в деяких місцях для виживання та безпеки. А для адаптації всі засоби хороші. Наприклад, у місцях з обмеженими ресурсами це

уповільнить зростання населення та дитячу смертність. Вона також вирішує проблему спадкування, якщо брати з однієї родини одружуються на одній жінці. «В інших культурах виявляється, що чоловік може влаштувати другого чоловіка (знову ж таки, брата) для своєї дружини, оскільки він знає, що коли він повинен бути відсутнім, другий чоловік захистить свою дружину – і, таким чином, його інтереси. І якщо вона завагітніє, поки чоловіка №1 не буде поруч, це буде хтось, кого він заздалегідь схвалив. Антропологи зафіксували подібну ситуацію серед певних культур серед інуїтів (людей, які раніше називали ескімосами)» [15].

Поліандрія частіше зустрічається у віддалених куточках Землі (селах, племенах). Наприклад, це норма племені барі. Більше того, вони вважають, що дитині можна давати відразу кілька чоловічого «насіння», тобто одразу кілька чоловіків можуть вважатися батьками дитини. І практикується не тільки поліандрія, але і «багатобатьківство». За результатами досліджень Беккеркмана діти в Барі розуміють, що шанси вижити до 15 років значно вищі, якщо двоє батьків [11]. Для них цього можна очікувати, але для нас це часто справжня відмова, що ще раз підтверджує вплив культури та історії суспільства на психіку людини. «Барі – чудовий приклад групи, яка практикує неофіційну поліандрію і вірить у неподільне батьківство... Барі вважає, що послідовні відкладення сперми «будують» дитину у жінки. Тому вважається, що кожен чоловік, якого жінка приймає за коханого під час своєї вагітності, сприяє біологічному складу дитини і, отже, вважається біологічним батьком дитини. Після народження дитини будь-які чоловіки, яких мати визнає батьками дитини, несуть відповідальність за постійні подарунки дитині м'яса та інших цінних ресурсів, а також вступають і беруть на себе обов'язки основного батька, якщо він помер». [23, с. 9-10].

Полігінія – це форма шлюбу, де чоловік укладає союз з кількома жінками. Полігінія визнана в ісламі, де згідно Корану, мусульманину можна мати до чотирьох законних дружин. Соціальні корені полігінії лежать не в еротичних уподобаннях чоловіків, а в соціальних та економічних факторах. У товариствах ранніх скотарів і фермерів дружини на законних умовах стають робочою силою. Крім того, вступаючи у шлюб, «домочадці» розширюють та зміцнюють свої

соціальні зв'язки з іншими кланами, завдяки чому підвищується престижність його клану. Соціальний престиж, вимірюваний кількістю соціальних зв'язків, є головним «капіталом» у всіх доіндустріальних суспільствах [3].

Сама концепція поділяється на:

- соральна – дружини-сестри;
- несоральна – дружини одного чоловіка не мають жодних споріднених зв'язків [3].

Полігінія досить поширена в мусульманських країнах, де дозволено багатоженство. Статус чоловіка визначається кількістю дружин, які він має. Чоловік зобов'язаний підтримувати своїх дружин, а також нести відповідальність за спільних дітей. Соральні полігінозні сім'ї значно стабільніші, ніж несоральні, оскільки між дружинами існує велике суперництво.

У своєму інтерв'ю С. Кунтс підкреслила, що «в кожному суспільстві є різні варіанти того, що таке сім'я. Чоловіки і жінки мають різні визначення в одному домогосподарстві. У кожному суспільстві завжди було різноманіття і змінилися в рамках цього поняття» [12]. На закінчення можна сказати, що немає єдиного зразка моралі, оскільки мораль може бути різною в кожній культурі. Мораль обумовлена соціальними, економічними, культурними, географічними та багатьма іншими особливостями. Що стосується соціальної еволюції, найкраща форма шлюбу та сім'ї для конкретного суспільства – це не те, що є «моральним», а те, що працює і може бути безпечним у будь-якому сенсі. І відповідно, питання постає наступне: яким чином уявлення про те яким має бути шлюб впливають на формування та суб'єктивну оцінку міжособистісних стосунків.

В Україні поки законними є лише моногамні гетеросексуальні шлюби. Інформації про «неузаконені стосунки» досить мало, а в Україні не розвинута тема сексу, то що вже казати про полігінічні та поліандрічні стосунки. Проте, серед молодих людей вже присутні думки, що кохати можна будь-яку людину і зустрічатися можна з будь-якою людиною незалежно від її статі. Через те, що в Україні ця тема досі «табуїрована», а люди соромляться відкрито говорити про свої вподобання, саме українських досліджень та результатів не тему полігінічних та

поліандричних стосунків немає. Це ще раз доводить, що наша тема носить актуальний характер і має досліджуватися і далі.

1.2. Аналіз вікових особливостей формування міжособистісних стосунків у період ранньої дорослості

Міжособистісні стосунки – це суб'єктивно пережиті взаємозв'язки людей, система установок, орієнтацій, очікувань, стереотипів, за допомогою яких люди сприймають і оцінюють один одного. Невід'ємною ознакою міжособистісних стосунків виступає емоційний контакт між особами та емоційна палітра, яка виникає як у формальній, так і неформальній взаємодії.

За віковою періодизацією, що була прийнята Міжнародним симпозиумом у Москві в 1965 році, дорослий вік поділяють на 2 періоди. Перший період – 22-35 років для чоловіків, 21-35 для жінок, і другий період – 36-60 років для чоловіків, 36-55 років для жінок. Вікова періодизація Д. Б. Бромлей відносить до четвертого циклу і ділить його на чотири стадії: 1) рання дорослість 21-25 років; 2) середня дорослість 25-40 років; 3) пізня дорослість 40-55 років; 4) передпенсійний вік 55-65 років [1].

Згідно Е. Еріксону важливим завданням в період ранньої дорослості є встановлення власної ідентичності в близьких стосунках з іншими особами і в трудовій діяльності. Формування ідентичності – процес, який ніколи не припиняється. В міру того, як змінюється внутрішній і зовнішній світ людини відбувається переструктурування особистісної, професійної і сімейної ідентичності. Е. Еріксон вважав, що з формуванням ідентичності пов'язаний розвиток близькості зі знайомими, друзями а далі з шлюбним партнером. Близькість є вирішальним фактором у встановленні довготривалих стосунків [7].

У молодості закінчується фізичний розвиток і статеве дозрівання людини, проте продовжує тривати інтелектуальний розвиток. Як зазначає Г. Крейг: «Когнітивний розвиток у період дорослості полягає не в розширенні кола здібностей і не в зміні їхньої структури, а в гнучкому використанні інтелекту. На відміну від попередніх етапів онтогенезу, молодість є періодом реальних

досягнень, які втілюються індивідом в реальному житті (а не на шкільних прикладах та від час університетської практики). У професійних та кар'єрних досягненнях особистість демонструє свої набуті та розвинуті навички мислити, вирішувати проблеми і приймати рішення. Становлення інтелектуальних здібностей в молодості тісно пов'язано з розвитком креативності, що передбачає не стільки засвоєння інформації, скільки прояв інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового, змоги подолати сформовані стереотипи і вийти за рамки строгого логічного слідування і висновків, звертаючись до незвичайних зв'язків та аналогій. Основними факторами особистісного та інтелектуального розвитку виступають освіта і життєвий досвід» [10].

Б. Заззо виявив типові характеристики людей у переході від юності до дорослості. З одного боку, дорослість означає для людини розширення власного «Я», збагачення сфери діяльності, підвищення рівня самоконтролю і відповідальності, тобто виступає самореалізацією та досягненнями особистісної зрілості та свободи. З іншого боку, може виникати вимушене пристосування до обставин, втрата колишньої розкутості та свободи у вираженні почуттів тощо, тобто дорослість для людини може стати не придбанням, а втратою. Отже, сприйняття власної дорослості особистості у період ранньої дорослості залежить від особливостей кожного індивіда, хоча спільною рисою для всіх представників цього періоду є оптимістична природа: не зважаючи на труднощі, що можуть виникати на життєвому шляху, молоді люди все ж не здаються їй непереборними. Як зазначав М.В. Гамезо: «У період ранньої дорослості хвилини відчаю, сумніви та невпевненість, як правило, є короткочасними і проходять в бурхливому потоці життя, в процесі засвоєння все нових можливостей» [10].

Період ранньої дорослості є ключовим моментом у становленні дорослої особистості, адже саме в цей період молоді жінки та чоловіки найактивніше шукають шлюбних та сексуальних партнерів, намагаються навчитися встановлювати тісні емоційні контакти, завдяки яким можна будувати довготривалі стосунки. В цей період формування власної сексуальності набуває все більшої ваги, адже впливає на остаточне формування Я-концепції людини та її

ідентичності. Саме у цей віковий період людина набуває чітких «контурів» своєї унікальної та неповторної інтимної поведінки, тобто на основі попереднього досвіду у неї формуються відносно стійкі установки щодо сексу, а також довготривалих міжособистісних стосунків. Ми розуміємо, що секс – є невід’ємною частиною довготривалих міжособистісних стосунків, а отже – сексуальні установки є важливим елементом у побудові соціальних зв’язків. Сексуальні установки – це ставлення до сексу, уявлення про припустимі та неприпустимі норми сексуальної поведінки для себе та інших. Сексуальні установки формуються у процесі розвитку особистості. На їх формування можуть впливати багато чинників, але серед найважливіших варто виділити наступні: вплив основних інститутів соціалізації та попередній власний сексуальний досвід. Сексуальні установки не є статичним поняттям, а досить динамічним. Різноманітні сексуальні установки визначаються позитивним або негативним ставленням до різних форм вияву своєї сексуальності. Індивідуальне формування сексуальних установок відбувається під впливом культури, у якій росте та виховується кожна конкретна людина (так само як і формування особливого патерну поведінки у міжособистісній взаємодії) [2].

Ґрунтуючись на своїй теорії особистості, базисними структурними елементами якої є екстраверсія-інтроверсія та нейротизм, Г. Айзенк припустив, що екстравертам та інтровертам, які принципово різняться за особливостями характеру і темпераменту, властиве різне ставлення до сексуальності, сексу та різна сексуальна поведінка. Так, екстраверти не зазнають труднощів у контактах з протилежною статтю і найменшою мірою схильні до впливу гальмуючих сексуальність культурних релігійно-етичних заборон. Вони надають великого значення еротичній любовній грі, швидше звикають до сексуальних стимулів, орієнтовані на зміну партнерів і ситуацій. Вони раніше, ніж інтроверти, починають статеве життя, частіше мають сексуальні контакти і з більшою кількістю партнерів. Натомість стримані і загальмовані інтроверти характеризуються більш пуританським й ортодоксальним ставленням до сексуальності: їх приваблюють індивідуалізовані, тонкі й стійкі відносини з акцентом на вірність, відданість і

ніжність у сексуальному союзі, що часто пов'язано з власними психологічними проблемами і труднощами [2].

Так само як і на сексуальні відносини, рівень нейротизму та екстраверсії впливає на звичайну міжособистісну взаємодію. Зважаючи на минулий досвід індивіда та родинний патерн поведінки у людини формуються власні особливі захисні реакції, способи вираження емоцій та почуттів. Так само як і в підлітків, для молодих людей може бути характерним вираження агресивності та конфліктності, що виступають захисним механізмом перед труднощами. Для нас є цікавим чи збільшений фактор агресивності у молодих людей із полігінічними та поліандричними типами відносин, так як взагалі уявлення про шлюб впливають на формування міжособистісної взаємодії.

Найважливішим і впливовим фактором соціалізації був і залишається батьківська родина як перший і, мабуть, найважливіший соціальний інститут, вплив якого людина випробує найраніше, коли вона найбільш сприйнятлива до різного роду емоційних вражень. Родинні умови, включаючи соціальний, матеріальний стан, рід занять і рівень освіти батьків – такі фактори значною мірою визначають життєвий шлях дитини, заснований частіше на реалізації очікувань з боку батьків. Крім свідомого, цілеспрямованого виховання, що дають батьки дитині, на неї впливає уся внутрішньородинна психологічно сприятлива або мало гармонійна атмосфера. Немає практично жодного соціального чи психологічного аспекту поведінки особистості, який не залежав би від родинних умов її сім'ї. Статус родини й освітній рівень кожного з батьків має неоціненне значення для вибору і статусу навчального закладу, професійної підготовки дитини, вибір напряму підготовки або професії. Спотворення освітньо-соціального статусу родини призводить до глибокої внутрішньородинної кризи і не може не впливати на спотворення міжособистісних стосунків всередині родини, та за її межами [5].

Висновки до розділу 1

1. Поліандрія – це стосунки жінки з кількома чоловіками. Коріння поліандрії йдуть до матріархату – утворення сім'ї навколо влади жінки. Не існує однозначної теорії про те, чи пройшло суспільство через ідею матріархату. Деякі прихильники стверджують, що це було (на етапі, коли займалися збиранням та землеробством, але не полюванням); інші стверджують, що цього зовсім не було.

Полігінія – це форма шлюбу, де чоловік укладає союз з кількома жінками. Полігінія визнана в ісламі, де згідно Корану, мусульманину можна мати до чотирьох законних дружин. Соціальні корені полігії лежать не в еротичних уподобаннях чоловіків, а в соціальних та економічних факторах. У товариствах ранніх скотарів і фермерів дружини на законних умовах стають робочою силою. Крім того, вступаючи у шлюб, «домочадці» розширюють та зміцнюють свої соціальні зв'язки з іншими кланами, завдяки чому підвищується престижність його клану. Соціальний престиж, вимірюваний кількістю соціальних зв'язків, є головним «капіталом» у всіх доіндустріальних суспільствах.

Оскільки інформації про «неузаконені стосунки» досить мало, а в Україні тема сексу не розвинута, українських досліджень та результатів не тему полігійних та поліандрійних стосунків немає. Проте, серед молодих людей вже присутні думки, що кохати можна будь-яку людину і зустрічатися можна з будь-якою людиною незалежно від її статі. Через те, що в Україні ця тема досі «табуїтована», а люди соромляться відкрито говорити про свої вподобання, досконало дослідити ситуацію поліандрійних та полігійних стосунків в Україні наразі не є можливою.

2. Важливим завданням в період ранньої дорослості є встановлення своєї ідентичності в близьких стосунках з іншими людьми і в трудовій діяльності. Формування ідентичності – процес, який ніколи не припиняється. В міру того, як змінюється внутрішній і зовнішній світ людини відбувається переструктурування особистісної, професійної і сімейної ідентичності. Е. Еріксон вважав, що з формуванням ідентичності пов'язаний розвиток близькості з товаришами, а далі з

шлюбним партнером. Близькість є вирішальним фактором у встановленні довготривалих стосунків.

Міжособистісні стосунки – це суб'єктивно пережиті взаємозв'язки людей, система установок, орієнтацій, очікувань, стереотипів, за допомогою яких люди сприймають і оцінюють один одного. Найважливішим і впливовим фактором соціалізації був і залишається батьківська родина як перший і, мабуть, найважливіший соціальний інститут, вплив якого дитина випробує найраніше, коли вона найбільш сприйнятлива до різного роду впливів. Родинні умови, включаючи соціальний, матеріальний стан, рід занять і рівень освіти батьків – такі фактори значною мірою визначають життєвий шлях дитини, заснований частіше на реалізації очікувань з боку батьків.

3. Рівень нейротизму та екстраверсії впливає на звичайну міжособистісну взаємодію. Зважаючи на минулий досвід індивіда та родинний патерн поведінки у людини формуються власні особливі захисні реакції, способи вираження емоцій та почуттів. Так само як і в підлітків, для молодих людей може бути характерним вираження агресивності та конфліктності, що виступають захисним механізмом перед труднощами. Для нас є цікавим чи збільшений фактор агресивності у молодих людей із полігінічними та поліандричними типами стосунків, так як взагалі уявлення про шлюб впливають на формування міжособистісної взаємодії.

4. Зважаючи на пророблену роботу з теоретичним матеріалом, маємо наступну **гіпотезу**: уявлення про шлюб – це лише питання культури і не може виступати вирішальним критерієм у побудові міжособистісних стосунків. Звичайно, це залежить перш за все від людини і в якому суспільстві вона росла, проте неможна достовірно стверджувати, що, припустимо, класичні уявлення про шлюб сприяють доброзичливості та альтруїстичності, коли, скажімо, полігінічні лише агресії та авторитарності. Проте все ж таки цікаво перевірити, які особливості у побудуванні міжособистісних стосунків наявні у кожній групі, та які є відмінності. У другому розділі наведені результати респондентів і висновки до них.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ВІДМІННОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ОСІБ З РІЗНИМИ УЯВЛЕННЯМИ ПРО ШЛЮБ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

2.1 Методи та методики емпіричного дослідження

Основним завданням дослідження на емпіричному етапі було виявлення особливостей та відмінностей міжособистісних стосунків у молодих людей з різними уявленнями про шлюб. У другому розділі висвітлено методики дослідження, наведено їхні результати.

Для емпіричного вивчення особливостей та відмінностей міжособистісних стосунків у респондентів з різними уявленнями про шлюб були використані стандартизовані психологічні методики:

1. Методика діагностики міжособистісних відносин Лірі [9];
2. Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського [4].
3. Методика діагностики рівня емпатійних здібностей Бойко [6].

Методику створили Т. Лірі, Г. Лефоржем, та Р. Сазек в 1954 році. Вона використовується з метою вивчення взаємовідносин у малих групах. З її допомогою виявляється домінуючий тип відносин до людей в самооцінці та взаємооцінці. При цьому виділяється два фактори: «домінування-підпорядкування» і «доброзичливість-агресивність (ворожість)». Саме ці чинники визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття. Опитувальник містить 128 оціночних суджень, з яких в кожному з 8 типів відносин. Методика побудована так, що судження, спрямовані на з'ясування будь-якого типу відносин, розташовані не підряд, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість визначень. При обробці підраховується кількість відносин кожного типу [9].

Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) є психодіагностичним інструментом для вимірювання характеристик дисгармонії

міжособистісних відносин за допомогою самооцінок респондента. Індикаторами дисгармонійних відносин виступають напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність в відносинах між людьми [4].

Методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойко призначена для оцінки вміння співпереживати та розуміти думки і почуття іншого. Емпатія передбачає осмислене уявлення внутрішнього світу партнера по спілкуванню. Емпатія виникає швидше і легше в разі подібності поведінкових й емоційних реакцій. В якості особливих форм емпатії виділяють: *співпереживання* – переживання співрозмовником тих же самих почуттів, які відчуває інша людина, ставлячи себе на його місце; *співчуття* – переживання через почуття іншої людини. Здатність до емпатії зростає в особистості з ростом життєвого досвіду [6].

На жаль наразі немає методики, яка могла б виявити який тип відносин (класичний, поліандричний чи полігінічний) прийнятний для респондента, тому за для визначення які саме уявлення про шлюб має кожен з респондентів в онлайн формі перед самою методикою був наявний короткий опис поліандричних та полігінічних стосунків; таким чином, молоді люди самі обирали яке з понять для них ближче (див. Додаток А).

2.2 Аналіз та інтерпретація групових результатів за психодіагностичними методиками

Спершу зобразимо за допомогою таблиці процентне співвідношення молодих людей із класичними, полігінічними та поліандричними уявленнями про шлюб.

Загальне процентне співвідношення уявлень про шлюб серед респондентів

Кількість респондентів та уявлення про шлюб	Процент досліджуваних
Класичне уявлення – 18 респондентів	36%
Полігінічне уявлення – 24 респондентів	48%
Поліандричне уявлення – 8 респондентів	16%

З табличних даних бачимо, що серед молодих людей переважають полігінічні уявлення про шлюб, а поліандричні мають найнижчий показник. Можна припустити, що такий результат спричинений фактором наявності патріархальних поглядів на життя серед українського населення, коли чоловік має право вирішувати все, носить статус «голови» родини та зазвичай саме чоловік займає високі посади, коли жінка сприймається як людина, яка займається господарством, побутом, родиною і чекає чоловіка з роботи вечорами. Хоча, класичний тип відносин також має значну кількість прихильників, що може бути як свідомим вибором респондента, так і нав'язаним йому суспільством певного патерну поведінки.

Ілюстративно дані про процентне співвідношення уявлень про шлюб серед молодих людей представлено на рис 2.2.1.

Рис. 2.2.1. Процентне співвідношення уявлень про шлюб серед респондентів.

Розглянемо загальні отримані результати за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі та представимо у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.2

Загальне процентне співвідношення домінування 8 типів відносин респондентів (за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі)

Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Загальне процентне співвідношення			
Авторитарність	30%	43%	27%
Егоїстичність	23%	63%	13%
Агресивність	37%	53%	10%
Підозріливість	70%	27%	3%
Підлеглість	50%	43%	7%
Залежність	20%	70%	10%
Доброзичливість	23%	57%	20%
Альтруїстичність	30%	50%	20%
Домінування	10%	17%	73%
Дружелюбність	0%	30%	70%

З табличних даних ми бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (70% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей можуть виникати труднощі у міжособистісних відносинах через надмірну підозрілість до намірів оточуючих. Домінування середніх значень за шкалами «залежність» (70%) та «егоїстичність» (63%) можуть свідчити про те, що респонденти можуть ставати залежними від емоційної прив'язки до свого партнера, хоча подеколи їхня егоїстичність може призвести до несприятливих наслідків. У той самий час найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалами «дружелюбність» (70%) та «домінування» (73%), що вказує на їхню готовність підпорядковуватися іншим людям, іншим обставинам, а низький рівень «доброзичливості» тільки підтверджує наявні вище дані при високій рівень підозрілості, через що молоді люди не можуть або не хочуть довіряти оточуючим. Така реакція може бути наслідком переживання булінгу або ж невдалих минулих стосунків.

Тепер розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин (СОМО). Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.3

Загальне процентне співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних стосунків серед респондентів (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Показники	Напруженість у відносинах	Відчуженість у відносинах	Конфліктність у відносинах	Агресія у відносинах	Загальна картина
Високі	33%	17%	17%	6%	17%
Середні	61%	83%	83%	94%	83%
Низькі	6%	0%	0%	0%	0%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «напруженість» (33% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей виникають труднощі у міжособистісних відносинах

через внутрішню напругу. Домінування середніх значень за шкалами «агресія» (94% за середнім рівнем), «конфліктність» (83% за середнім рівнем) та «відчуженість» (83% за середнім рівнем) свідчать, що серед респондентів відсутні такі тенденції особистості як яскраво виражений намір підпорядкувати собі інших, домінувати над ними, експлуатувати їх.

Аналізуючи загальну картину (домінує середній рівень 83%), бачимо, що в цілому комунікативні особливості молодих людей носять відносно стабільний, відкритий характер, проте присутні такі почуття, що віддаляють (самотність, неприязнь, каяття, вина, сором та ін.).

Ілюстративно загальні дані про співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів представлено на рис 2.2.2

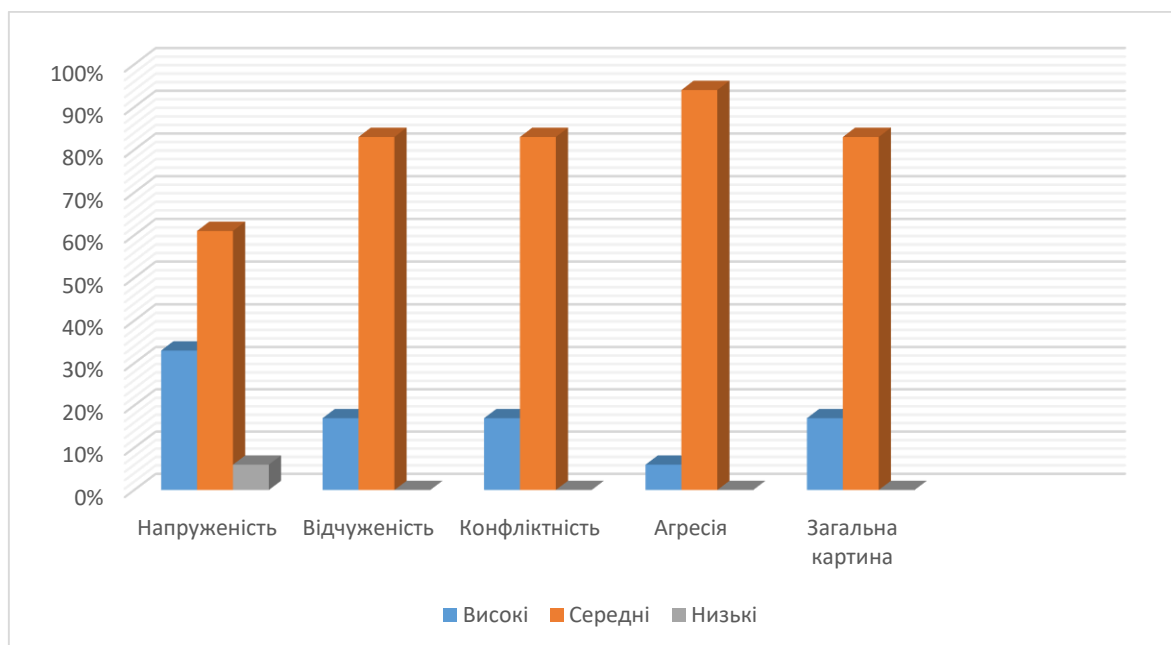

Рис. 2.2.2 Загальний розподіл даних суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин респондентів (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Наразі розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає рівень емпатійних здібностей Бойко. Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.4

Загальне процентне співвідношення рівню емпатії серед респондентів (за методикою «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. Бойко)

Показники	Раціональність	Емоційність	Інтуїція	Установки	Проникаюча здатність	Ідентифікація	Загальний рівень
Високі	73%	63%	7%	53%	40%	17%	10%
Середні	17%	23%	23%	27%	33%	47%	23%
Низькі	10%	13%	70%	20%	27%	37%	67%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «раціональність» (73% за високим рівнем). Це свідчить про те, що зазвичай молоді люди здатні неупереджено та об'єктивно оцінити життєву ситуацію свого співрозмовника, проте слід зазначити, що їхній інтерес виникає спонтанно та не ґрунтується на базовому інтересі до проблем партнера. Домінування середніх значень за шкалою «ідентифікація» (47% за середнім рівнем) свідчать, що серед респондентів відсутні яскраво виражені тенденції до гнучкості емоцій та легкості в спілкуванні, проте не можна відкидати можливість особистісної зацікавленості до соціального партнера. Найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалою «інтуїція» (70%), що може вказувати на нездатність молодих людей співпереживати в умовах дефіциту інформації про співрозмовника, орієнтуючись на власний життєвий досвід.

Аналізуючи загальну картину (домінує низький рівень 67%), бачимо, що в цілому в респондентів нерозвинуті навички емпатії, що, можливо, заважає їм в розумінні один одного та побудові довготривалих стосунків.

Аналіз та інтерпретація групових результатів за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі, методикою «Суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського та методикою діагностики емпатійних здібностей В. Бойко респондентів із класичними уявленнями про шлюб

Спершу зобразимо у вигляді таблиці результати за високими, середніми та низькими показниками респондентів із класичними уявленнями про шлюб за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі.

Таблиця 2.2.5

Загальне процентне співвідношення домінування 8 типів відносин респондентів із класичними уявленнями про шлюб (за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі)

Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Авторитарність	33%	50%	17%
Егоїстичність	25%	75%	0%
Агресивність	50%	50%	0%
Підозріливість	67%	33%	0%
Підлеглість	42%	58%	0%
Залежність	17%	83%	0%
Доброзичливість	17%	75%	8%
Альтруїстичність	25%	67%	8%
Домінування	8%	17%	75%
Дружелюбність	0%	33%	67%

З табличних даних ми бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (67% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей виникають труднощі у міжособистісних відносинах через надмірну підозрілість до намірів оточуючих. Домінування середніх значень за шкалами «залежність» (83%), «доброзичливість» (75%) та «егоїстичність» (75%) свідчать про те, що респонденти можуть бути залежними не лише від внутрішніх

обставин (від власних рішень, думок та гіпотез), а й від зовнішніх (від людини, яка є для респондента авторитетною, від суспільної думки, того, як «прийнято»). Також в респондентів присутній, можливо, здоровий егоїзм, завдяки якому є можливим побудувати здорові взаємовідносини, додавши щиру доброзичливість до своїх намірів. Найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалою «домінування» (75%), що може вказувати на прагнення молодих людей до партнерських типів відносин, де присутня взаємоповага.

Тепер розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин (СОМО). Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.6

Процентне співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних стосунків серед респондентів із класичними поглядами на шлюб (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Показники	Напруженість у відносинах	Відчуженість у відносинах	Конфліктність у відносинах	Агресія у відносинах	Загальна картина
Високі	23%	8%	8%	8%	0%
Середні	69%	92%	92%	92%	100%
Низькі	8%	0%	0%	0%	0%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів з класичними поглядами на шлюб наявний за шкалою «напруженість» (23% за високим рівнем). Це свідчить про те, що у респондентів із класичними поглядами на шлюб виникають труднощі у міжособистісних відносинах через внутрішню напругу. Домінування середніх значень за шкалами «агресія» (92% за середнім рівнем), «конфліктність» (92% за середнім рівнем) та «відчуженість» (92% за середнім рівнем) свідчать, що серед молодих людей відсутні такі тенденції

особистості як присутність наміру підпорядкувати собі інших, домінувати над ними, експлуатувати їх.

Аналізуючи загальну картину (домінує середній рівень 100%), бачимо, що в цілому комунікативні особливості респондентів носять відносно стабільний, відкритий характер, проте присутні такі почуття, що віддаляють (самотність, неприязнь, каяття, вина, сором та ін.).

Ілюстративно дані про співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів із класичними поглядами на шлюб представлено на рис 2.2.3

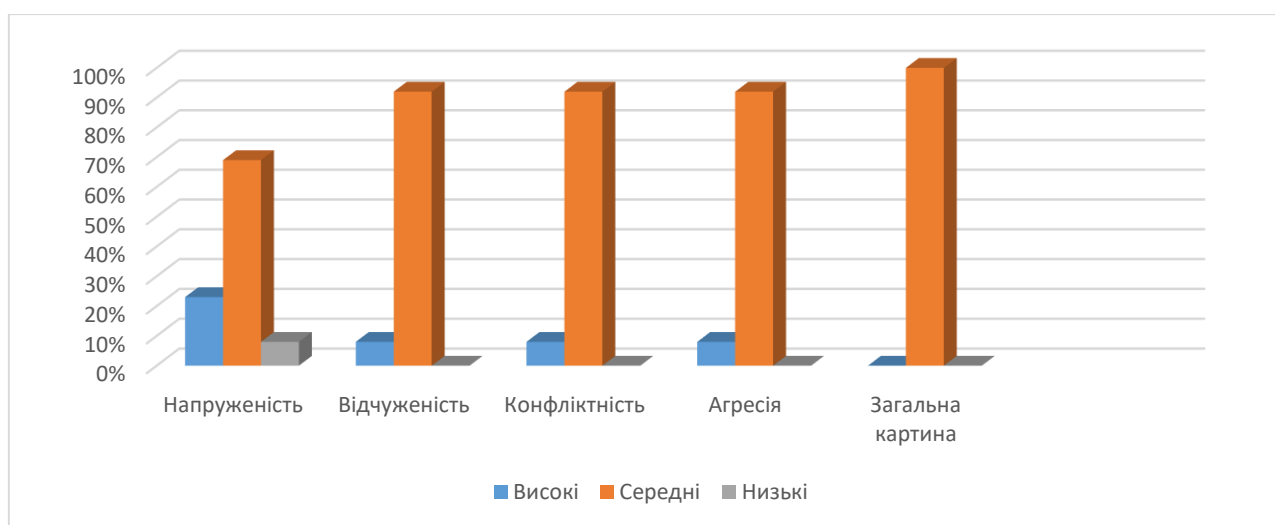

Рис. 2.2.3 Розподіл даних суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин респондентів із класичними поглядами на шлюб (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Наразі розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає рівень емпатійних здібностей Бойко. Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.7

Процентне співвідношення рівню емпатії серед респондентів із класичними поглядами на шлюб (за методикою «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. Бойко)

Показники	Раціональність	Емоційність	Інтуїція	Установки	Проникаюча здатність	Ідентифікація	Загальний рівень
Високі	67%	50%	0%	58%	42%	0%	8%
Середні	25%	33%	33%	17%	50%	42%	8%
Низькі	8%	17%	67%	25%	8%	58%	84%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалами «раціональність» (67% за високим рівнем) та «установки» (58% за високим рівнем). Це свідчить про те, що зазвичай молоді люди здатні неупереджено та об'єктивно оцінити життєву ситуацію свого співрозмовника та проявити зацікавленість до проблем партнера. Домінування середніх значень за шкалою «проникаюча здатність» (50% за середнім рівнем) свідчать, що серед респонденти здатні створити сприятливу емоційну атмосферу задля душевної бесіди зі співрозмовником, проте слід враховувати особистісну зацікавленість до соціального партнера. Найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалою «ідентифікація» (58%), що може вказувати на відсутність тенденції до гнучкості емоцій та легкості в спілкуванні.

Аналізуючи загальну картину (домінує низький рівень 84%), бачимо, що в цілому в респондентів нерозвинуті навички емпатії, що, можливо, заважає їм в розумінні один одного та побудові довготривалих стосунків.

Аналіз та інтерпретація групових результатів за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі, методикою «Суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського та методикою діагностики емпатійних здібностей В. Бойко респондентів із полігінічними уявленнями про шлюб

Спершу зобразимо у вигляді таблиці результати за високими, середніми та низькими показниками респондентів із полігінічними уявленнями про шлюб за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі.

Таблиця 2.2.8

Загальне процентне співвідношення домінування 8 типів відносин респондентів із полігінічними уявленнями про шлюб (за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі)

Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Авторитарність	23%	54%	23%
Егоїстичність	23%	62%	15%
Агресивність	39%	62%	0%
Підозріливість	85%	15%	0%
Підлеглість	54%	31%	15%
Залежність	31%	54%	15%
Доброзичливість	39%	23%	39%
Альтруїстичність	39%	23%	39%
Домінування	0%	23%	77%
Дружелюбність	0%	23%	77%

З табличних даних ми бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (60% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей виникають труднощі у міжособистісних відносинах через надмірну підозрілість до намірів оточуючих. Домінування середніх значень за шкалами «егоїстичність» та «агресивність» (по 62% відповідно) свідчить про те, що респонденти проявляють агресію до оточуючих, можливо, через своє відчуття

«унікальності» про що нам натякає високий показник за шкалою «егоїстичність», а, можливо, молоді люди використовують агресивний тип міжособистісних відносин як захисний механізм. У той самий час найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалами «домінування» та «дружелюбність» (по 77% відповідно), що вказує на їхню готовність підпорядковуватися іншим людям, іншим обставинам, а низький рівень «дружелюбності» тільки підтверджує наявні вище дані при високому рівні підозрливості, через що молоді люди не можуть або не хочуть довіряти оточуючим.

Тепер розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин (СОМО). Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.9

Процентне співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів із полігнічними поглядами на шлюб (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Показники	Напруженість у відносинах	Відчуженість у відносинах	Конфліктність у відносинах	Агресія у відносинах	Загальна картина
Високі	0%	0%	0%	0%	0%
Середні	0%	60%	100%	60%	20%
Низькі	100%	40%	0%	40%	80%

З табличних даних бачимо, що найвищі показники в групі респондентів із полігнічними поглядами на шлюб як такі відсутні. Це свідчить про те, що наявні характеристики не заважають молодим людям будувати здорові відносини, адже вони знають міру своїм реакціям. Домінування низького значення за шкалою «напруженість» (100% за низьким рівнем) свідчить, що серед респондентів другої

групи загалом не виникає напруженості у міжособистісних відносинах, що не провокує розвиток внутрішнього конфлікту.

Аналізуючи загальну картину (домінує низький рівень 80%), бачимо, що в цілому комунікативні особливості молодих людей носять відносно стабільний, відкритий характер.

Ілюстративно дані про співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів із полігінічними поглядами на шлюб представлено на рис 2.2.4

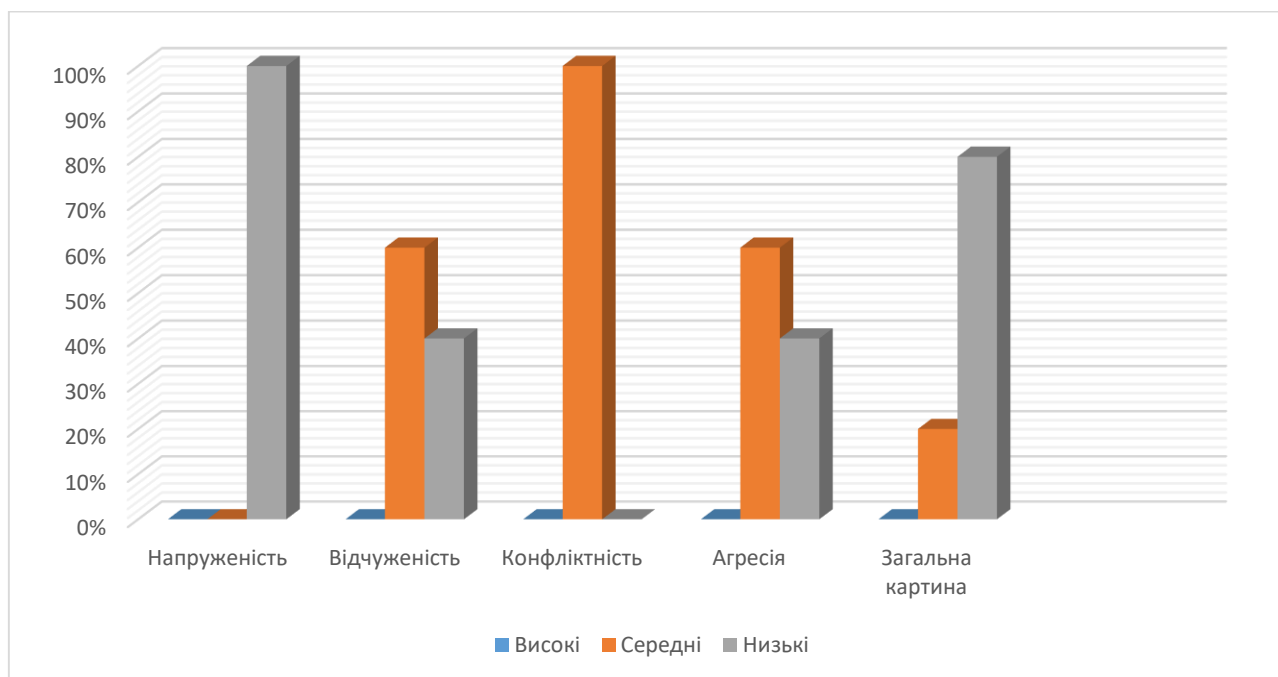

Рис. 2.2.4 Розподіл даних суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин респондентів із полігінічними поглядами на шлюб (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Наразі розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає рівень емпатійних здібностей Бойко. Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.10

Процентне співвідношення рівню емпатії серед респондентів із полігінічними поглядами на шлюб (за методикою «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. Бойко)

Показники	Раціональність	Емоційність	Інтуїція	Установки	Проникаюча здатність	Ідентифікація	Загальний рівень
Високі	85%	69%	0%	62%	23%	15%	0%
Середні	0%	23%	15%	15%	23%	62%	30%
Низькі	15%	8%	85%	23%	54%	23%	70%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «раціональність» (85% за високим рівнем). Це свідчить про те, що зазвичай молоді люди здатні неупереджено та об'єктивно оцінити життєву ситуацію свого співрозмовника, проте слід зазначити, що їхній інтерес виникає спонтанно та не ґрунтується на базовому інтересі до проблем партнера. Домінування середніх значень за шкалою «ідентифікація» (62% за середнім рівнем) свідчать, що серед респондентів відсутні яскраво виражені тенденції до гнучкості емоцій та легкості в спілкуванні, проте не можна відкидати можливість особистісної зацікавленості до соціального партнера. Найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалою «інтуїція» (85%), що може вказувати на нездатність молодих людей співпереживати в умовах дефіциту інформації про співрозмовника, орієнтуючись на власний життєвий досвід.

Аналізуючи загальну картину (домінує низький рівень 70%), бачимо, що в цілому в респондентів нерозвинуті навички емпатії, що, можливо, заважає їм в розумінні один одного та побудові довготривалих стосунків.

Аналіз та інтерпретація групових результатів за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі, методикою «Суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського та методикою діагностики емпатійних здібностей В. Бойко респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб

Спершу зобразимо у вигляді таблиці результати за високими, середніми та низькими показниками респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі.

Таблиця 2.2.11

Загальне процентне співвідношення домінування 8 типів відносин респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб (за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі)

Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Авторитарність	40%	0%	60%
Егоїстичність	20%	40%	40%
Агресивність	0%	40%	60%
Підозріливість	40%	40%	20%
Підлеглисть	60%	40%	0%
Залежність	0%	80%	20%
Доброзичливість	0%	100%	0%
Альтруїстичність	20%	80%	0%
Домінування	40%	0%	60%
Дружелюбність	0%	40%	60%

З табличних даних ми бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підлеглисть» (60% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей можуть виникати труднощі у міжособистісних відносинах через надмірне бажання підлаштуватися під вподобання та настрої респондента. Можливо, підлеглисть виступає як захисний механізм до зовнішніх чинників через небажання нести відповідальність, або ж виникає «боротьба» на тлі

культурних патріархальних уявлень, які все ще наявні в Україні. Домінування середніх значень за шкалами «доброзичливість» (100%), «альтруїстичність» (80%) та «залежність» (80%) свідчить про те, що респонденти відкриті до комунікації із оточуючим світом та мають добрі наміри у стосунках, проте високий рівень залежності, можливо, подавляє їхні добрі наміри та стримує у діях. У той самий час найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалами «авторитарність», «агресивність», «домінування» та «дружелюбність» (по 60% відповідно), що наводить нас на думку, що загалом респонденти не мають на меті емоційно подавляти співрозмовників та партнерів, що лише підтверджує їхню відкритість до соціальної взаємодії.

Тепер розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин (СОМО). Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.12

Процентне співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів із поліандричними поглядами на шлюб (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Показники	Напруженість у відносинах	Відчуженість у відносинах	Конфліктність у відносинах	Агресія у відносинах	Загальна картина
Високі	75%	25%	50%	25%	50%
Середні	25%	75%	50%	75%	50%
Низькі	0%	0%	0%	0%	0%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів з поліандричними поглядами на шлюб наявний за шкалою «напруженість» (75% за високим рівнем). Це свідчить про те, що у молодих людей із поліандричними поглядами на шлюб виникають труднощі у міжособистісних відносинах через внутрішню напругу. Домінування середніх значень за шкалами «агресія» (75% за середнім рівнем) та «відчуженість» (75% за середнім рівнем) свідчать, що серед

респондентів відсутні такі тенденції особистості як присутність наміру підпорядкувати собі інших, домінувати над ними, експлуатувати їх.

Аналізуючи загальну картину (домінують середній та високий рівень по 50%), бачимо, що в половини респондентів наявні проблеми у міжособистісних відносинах, через що розвиваються такі якості як конфліктність та напруженість у комунікації.

Ілюстративно дані про співвідношення суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів із поліандричними поглядами на шлюб представлено на рис 2.2.5

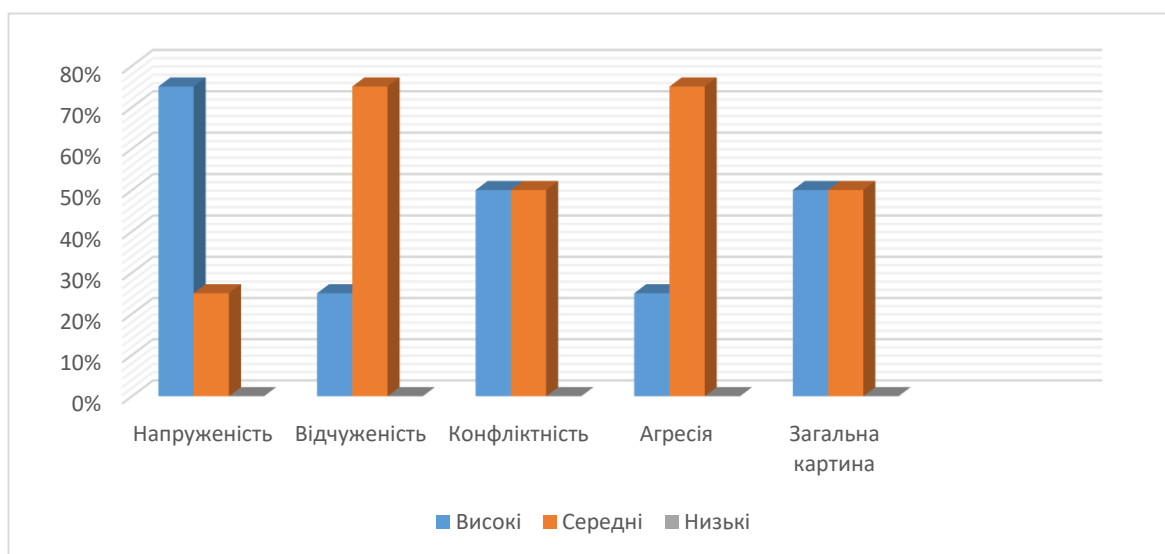

Рис. 2.2.5 Розподіл даних суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин респондентів із поліандричними поглядами на шлюб (за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського)

Наразі розглянемо отримані дані за методикою, яка визначає рівень емпатійних здібностей Бойко. Аналогічним чином розташуємо результати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.13

Процентне співвідношення рівню емпатії серед респондентів із поліандричними поглядами на шлюб (за методикою «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. Бойко)

Показники	Раціональність	Емоційність	Інтуїція	Установки	Проникаюча здатність	Ідентифікація	Загальний рівень
Високі	60%	80%	40%	20%	80%	60%	40%
Середні	40%	0%	20%	80%	20%	20%	40%
Низькі	0%	20%	40%	0%	0%	20%	20%

З табличних даних бачимо, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалами «емоційність» та «проникаюча здатність» (по 80% відповідно за високим рівнем). Це свідчить про те, що молоді люди здатні створити атмосферу відкритості та щирості, що сприятливо впливає на емпатійний контакт між співрозмовниками. Такі люди здатні відчувати внутрішній світ партнера та сприяти душевній бесіді. Домінування середніх значень за шкалою «установки» (80% за середнім рівнем) свідчать, що серед респондентів відсутні яскраво виражені тенденції до надмірної зацікавленості психологічного стану партнера, якщо той не бажає йти на контакт та обговорювати власні проблеми, проте слід зазначити, що у разі взаємного емоційного контакту респонденти третьої групи можуть надати необхідну та якісну емоційну підтримку. Найвищі показники за низьким рівнем наявні в респондентів за шкалою «інтуїція» (60%), що може вказувати на нездатність молодих людей співпереживати в умовах дефіциту інформації про співрозмовника, орієнтуючись на власний життєвий досвід.

Аналізуючи загальну картину (домінують високий та середній рівні по 40% відповідно), бачимо, що в цілому в респондентів добре розвинуті навички емпатії, що може допомагати їм як у побудові довготривалих стосунків так і різноманітних соціальних контактів. Слід зазначити, що дана група є єдиною, в якій за результатами діагностики переважає високий рівень емпатійних навичок.

2.3. Аналіз результатів дослідження за допомогою методів математичної статистики

Для встановлення відмінностей між показниками респондентів із класичними, полігінічними та поліандричними поглядами на шлюб необхідно встановити тип розподілу даних, які допоможуть порівняти результати трьох груп випробовуваних між собою і визначити достовірність відмінностей між ними. За одновибірочним критерієм Колмагорова-Смірнова ми встановили, що розподіл є нормальним ($0,05 \leq p$) (див. додаток Е). За допомогою t-критерію Стюдента ми встановили значимі відмінності у провідних шкалах міжособистісної взаємодії, які представлені у таблицях 2.3.1, 2.3.2 та 2.3.3.

Таблиця 2.3.1

Знаходження відмінностей у провідних шкалах міжособистісної взаємодії між групами з класичними, та полігінічними поглядами на шлюб

Напруженість			Відчуженість			Агресія		
Група	Група	Значущість	Група	Група	Значущість	Група	Група	Значущість
1	2	t-критерію	1	2	t-критерію	1	2	t-критерію
49,40	33,38	,000	43,40	38,46	0,004	37,30	33,85	0,028

Загальна картина дозволяє нам сформувати психологічний портрет першої групи (респондентів із класичними поглядами на шлюб). Результати демонструють, що перша група поводить себе більш напружено, аніж друга група (респонденти з полігінічними поглядами про шлюб), про що свідчить принципова відмінність у 16,02. Також перша група поводить себе більш відчужено та агресивно по відношенню до оточуючого світу, аніж друга група.

Таблиця 2.3.2

Знаходження відмінностей у провідних шкалах міжособистісної взаємодії між групами з класичними, та поліандричними поглядами на шлюб

Відчуженість			Конфліктність			Агресія		
Група 1	Група 3	Значущість t-критерію	Група 1	Група 3	Значущість t-критерію	Група 1	Група 3	Значущість t-критерію
43,40	48,43	,002	37,30	41,43	0,034	37,30	36,00	,022

Загальна картина дозволяє нам сформувати психологічний портрет третьої групи (респондентів із поліандричними поглядами на шлюб). Результати демонструють, що третя група поводить себе більш відчужено до оточуючого світу, аніж перша група (респонденти з класичними поглядами на шлюб), про що свідчить принципова відмінність у 5,03. Також третя група більш конфліктна та поводить себе більш агресивно по відношенню до оточуючого світу, аніж перша група.

Таблиця 2.3.3

Знаходження відмінностей у провідних шкалах міжособистісної взаємодії між групами з полігінічними, та поліандричними поглядами на шлюб

Напруженість		
Група 2	Група 3	Значущість 2-стороння
33,38	50,86	,005

Загальна картина дозволяє нам сформувати психологічний портрет третьої групи (респондентів із поліандричними поглядами на шлюб). Результати демонструють, що третя група поводить себе більш напружено, аніж друга група

(респонденти з полігінічними поглядами на шлюб), про що свідчить принципова відмінність у 17,48.

За результатами порівняльного дослідження були виявлені значимості t -критерію, які були б менше або дорівнювали б 0,05. Це означає, що відмінність між двома групами є статистично значущою за такими шкалами:

1. За шкалою «Напруженість» (або «Н») перша група (класичні погляди на шлюб) має значно вищі показники (49,4), аніж друга група (полігінічні погляди на шлюб) (33,38). Отже можна вважати, що перша група відчуває себе більш напружено у міжособистісній взаємодії, аніж друга група. Через напругу може виникати агресія, підозрлість та відчуження від оточуючого світу.

2. За шкалою «Відчуженість» (або «В») перша група (класичні погляди на шлюб) має значно вищі показники (43,4), аніж друга група (полігінічні погляди на шлюб) (38,46). Отже можна вважати, що перша група поводить себе більш відчужено у міжособистісній взаємодії, аніж друга група. Через відчуження може виникати агресія, підозрлість та напруга у міжособистісній комунікації.

3. За шкалою «Агресивність» (або «А») перша група (класичні погляди на шлюб) має значно вищі показники (37,30), аніж друга група (полігінічні погляди на шлюб) (33,85). Отже можна вважати, що перша група поводить себе більш агресивно у міжособистісній взаємодії, аніж друга група. Через агресивність може зростати рівень відчуженості, підозрлісті та напруги у взаєминах із людьми.

4. За шкалою «В» перша група (класичні погляди на шлюб) має значно нижчі показники (43,4), аніж третя група (поліандричні погляди на шлюб) (48,43). Отже можна вважати, що третя група поводить себе більш відчужено у міжособистісній взаємодії, аніж перша група. Через відчуження може виникати агресія, підозрлість та напруга у міжособистісній комунікації.

5. За шкалою «Конфліктність» (або «К») перша група (класичні погляди на шлюб) має значно нижчі показники (37,3), аніж третя група (поліандричні погляди на шлюб) (41,43). Отже можна вважати, що третя група частіше використовує конфлікт як інструмент міжособистісної взаємодії, аніж перша група.

Через конфліктність може виникати агресія, підозрілість, відчуженість та напруга у міжособистісній комунікації.

6. За шкалою «А» перша група (класичні погляди на шлюб) має дещо вищі показники (37,3), аніж третя група (поліандричні погляди на шлюб) (36). Отже можна вважати, що перша група поводить себе більш агресивно у міжособистісній взаємодії, аніж третя група. Через агресивність може зростати рівень відчуженості, підозрілості та напруги у взаєминах із людьми.

7. За шкалою «Н» друга група (полігінічні погляди на шлюб) має значно нижчі показники (33,38), аніж третя група (поліандричні погляди на шлюб) (50,86). Отже можна вважати, що третя група відчуває себе більш напружено у міжособистісній взаємодії, аніж друга група. Через напругу може виникати агресія, підозрілість та відчуження від оточуючого світу.

Загалом ми можемо зробити висновок, що респонденти із класичними та поліандричними поглядами на шлюб поводять себе більш напружено, аніж респонденти із полігінічними поглядами на шлюб. Результати демонструють, що третя група поводить себе більш напружено, аніж друга група, про що свідчить принципова відмінність у 17,48, також було виявлено, що перша група поводить себе більш напружено, аніж друга група, про що свідчить принципова відмінність у 16,02.

2.4 Практичні рекомендації щодо використання результатів дослідження у міжособистісних стосунках та науковій діяльності

Під час написання даної наукової роботи ми зіткнулися із суворими реаліями сучасної української науки: досліджень на тему особливостей міжособистісної взаємодії між партнерами, які не притримуються класичних типів відносин досить мало, а тема сексу в Україні не розвинута повноцінно, українських досліджень та результатів не тему полігінічних та поліандричних стосунків взагалі немає. Проте, серед молодих людей вже присутні думки, що кохати можна будь-яку людину і зустрічатися можна з будь-якою людиною незалежно від її статі. Через те, що в Україні ця тема досі «табуїтована», а люди соромляться відкрито говорити про свої вподобання, досконало дослідити ситуацію поліандричних та полігінічних

стосунків в Україні наразі не є можливою. Результати нашого дослідження дозволяють зрозуміти, що погляди на шлюб – є лише питанням культури та виховання і не може виступати вирішальним фактором у побудові міжособистісних стосунків та оцінювання вашого соціального партнера. За результатами дослідження ми дійшли висновку, що у респондентів наявні значущі відмінності за такими шкалами як «напруженість», «відчуженість» та «агресія», що, на нашу думку може бути результатом не уявлень про шлюб, а особливістю захисної реакції, яка викликана несприйнятливою суспільною реакцією на будь-який вид нетрадиційних стосунків в Україні.

Через таку несприятливу ситуацію зі сприйняттям нетрадиційних стосунків в Україні ми можемо висунути наступну гіпотезу: респонденти із поліандричними та полігнічними уявленнями про шлюб відчують себе так само як і респонденти з класичними уявленнями про шлюб, проте підозрілість та напруженість виступають в ролі захисного механізму, що властиво будь-якій людині, особливо тій, що зазнала негативного сексуального досвіду, або ж досвіду у стосунках. Тобто, дана реакція у міжособистісній взаємодії викликана тим, що в Україні все ще пропогандується класичний тип відносин, тому респонденти відчують себе «неправильними».

Беручи до уваги наведені дані можна зробити висновок, що задля більш якісного аналізу особливостей формування міжособистісних стосунків серед респондентів із різними уявленнями про шлюб, слід проводити дослідження із більшою кількістю респондентів та з тією групою, яка може назвати себе незалежною від суспільної думки щодо поліандрії та полігнії.

Висновки до розділу 2

1. Емпіричне дослідження показало, із 50 респондентів 36% мають класичні уявлення про шлюб, 48% – полігінічні уявлення про шлюб і 16% – поліандричні. Можна припустити, що такий результат спричинений фактором наявності патріархальних поглядів на життя серед українського населення, коли чоловік має право вирішувати все, носить статус «голови» родини та зазвичай саме чоловік займає високі посади, коли жінка сприймається як людина, яка займається господарством, побутом, родиною і чекає чоловіка з роботи вечорами.

Провідною шкалою міжособистісних стосунків у молодих людей стала «підозрілість» (70% за високим рівнем), що свідчить про те, що загалом у молодих людей можуть виникати труднощі у міжособистісних відносинах через надмірну підозрілість до намірів оточуючих. Така реакція може бути наслідком переживання булінгу або ж невдалих минулих стосунків. Щодо суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед респондентів було виявлено, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «напруженість» (33% за високим рівнем), що свідчить про те, що загалом у молодих людей виникають труднощі у міжособистісних відносинах через внутрішню напругу. Діагностика емпатійних здібностей молодих людей підштовхує до висновку, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «раціональність» (73% за високим рівнем). Це свідчить про те, що зазвичай молоді люди здатні неупереджено та об'єктивно оцінити життєву ситуацію свого співрозмовника, проте слід зазначити, що їхній інтерес виникає спонтанно та не ґрунтується на базовому інтересі до проблем партнера.

У респондентів із класичними поглядами на шлюб маємо наступні результати: найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (67% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей виникають труднощі у міжособистісних відносинах через надмірну підозрілість до намірів оточуючих. Щодо суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед молодих людей було виявлено, що найвищий показник в групі

респондентів з класичними поглядами на шлюб наявний за шкалою «напруженість» (23% за високим рівнем). Це свідчить про те, що у респондентів із класичними поглядами на шлюб виникають труднощі у міжособистісних відносинах через внутрішню напругу, тобто суб'єктивна оцінка міжособистісної взаємодії у першій групі респондентів співпадає із загальними результатами серед усіх 50 респондентів. Діагностика рівню емпатійних здібностей вказує на найвищий показник за шкалами «раціональність» (67% за високим рівнем) та «установки» (58% за високим рівнем). Це свідчить про те, що зазвичай молоді люди здатні неупереджено та об'єктивно оцінити життєву ситуацію свого співрозмовника та проявити зацікавленість до проблем партнера.

У респондентів із полігінічними поглядами на шлюб маємо наступні результати: найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (60% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей виникають труднощі у міжособистісних відносинах через надмірну підозрілість до намірів оточуючих. Щодо суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед молодих людей за високим рівнем було виявлено, що найвищі показники в групі респондентів із полігінічними поглядами на шлюб як такі відсутні. Це свідчить про те, що наявні характеристики не заважають молодим людям будувати здорові відносини, адже вони знають міру своїм реакціям. Діагностика рівню емпатійних здібностей демонструє, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «раціональність» (85% за високим рівнем). Це свідчить про те, що зазвичай молоді люди здатні неупереджено та об'єктивно оцінити життєву ситуацію свого співрозмовника, проте слід зазначити, що їхній інтерес виникає спонтанно та не ґрунтується на базовому інтересі до проблем партнера.

У респондентів із поліандричними поглядами на шлюб маємо наступні результати: найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підлеглість» (60% за високим рівнем). Це свідчить про те, що загалом у молодих людей можуть виникати труднощі у міжособистісних відносинах через надмірне бажання підлаштуватися під вподобання та настрої респондента. Можливо,

підлеглість виступає як захисний механізм до зовнішніх чинників через небажання нести відповідальність, або ж виникає «боротьба» на тлі культурних патріархальних уявлень, які все ще наявні в Україні. Щодо суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин серед молодих людей було виявлено, що найвищий показник в групі респондентів з поліандричними поглядами на шлюб наявний за шкалою «напруженість» (75% за високим рівнем). Це свідчить про те, що у респондентів із поліандричними поглядами на шлюб виникають труднощі у міжособистісних відносинах через внутрішню напругу, тобто суб'єктивна оцінка міжособистісної взаємодії у третьої групи респондентів співпадає із результатами першої групи та загальними результатами серед усіх 50 респондентів. Діагностика рівню емпатійних здібностей вказує на те, що найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалами «емоційність» та «проникаюча здатність» (по 80% відповідно за високим рівнем). Це свідчить про те, що молоді люди здатні створити атмосферу відкритості та щирості, що сприятливо впливає на емпатійний контакт між співрозмовниками. Такі люди здатні відчуті внутрішній світ партнера та сприяти душевній бесіді.

Загалом робимо висновок, що відмінності між групами у будіванні міжособистісних відносин наступні:

- У групи респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб найвищий показник наявний за шкалою «підлеглість», коли у двох інших груп найвищий показник має шкала «підозрілість»;
- У групи респондентів із полігінічними уявленнями про шлюб найвищий показник за високим рівнем про суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин як такий відсутній, коли у двох інших груп такими показниками стали шкала «напруженість»;
- Група респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб є єдиною групою, у якої переважає високий рівень емпатійних навичок та досить розвинута емоційність та проникаюча здатність, коли у перших двох групах такими показниками стали «раціональність», а також загальний рівень емпатійних здібностей є низьким.

2. За допомогою методу t-критерію Стюдента виявлено, що у респондентів наявні значущі відмінності за такими шкалами як «напруженість», «відчуженість» та «агресія».

Загалом ми можемо зробити висновок, що респонденти із класичними та поліандричними поглядами на шлюб поводять себе більш напружено, ніж респонденти із полігінічними поглядами на шлюб. Результати демонструють, що третя група поводить себе більш напружено, ніж друга група, про що свідчить принципова відмінність у 17,48, також було виявлено, що перша група поводить себе більш напружено, ніж друга група, про що свідчить принципова відмінність у 16,02.

Тобто, можна припустити, що респонденти із поліандричними та полігінічними уявленнями про шлюб відчують себе так само як і респонденти з класичними уявленнями про шлюб, проте підозрілість та напруженість виступають в ролі захисного механізму, що властиво будь-якій людині, особливо тій, що зазнала негативного сексуального досвіду, або ж досвіду у стосунках. Також можна припустити, що дана реакція у міжособистісній взаємодії викликана тим, що в Україні все ще пропогандується класичний тип відносин, тому респонденти відчують себе «неправильними».

ВИСНОВКИ

1. Поліандрія – це стосунки жінки з кількома чоловіками. Коріння поліандрії йдуть до матріархату – утворення сім'ї навколо влади жінки. Не існує однозначної теорії про те, чи пройшло суспільство через ідею матріархату. Деякі прихильники стверджують, що це було (на етапі, коли займалися збиранням та землеробством, але не полюванням); інші стверджують, що цього зовсім не було.

Полігінія – це форма шлюбу, де чоловік укладає союз з кількома жінками. Полігінія визнана в ісламі, де згідно Корану, мусульманину можна мати до чотирьох законних дружин. Соціальні корені полігії лежать не в еротичних уподобаннях чоловіків, а в соціальних та економічних факторах. У товариствах ранніх скотарів і фермерів дружини на законних умовах стають робочою силою. Крім того, вступаючи у шлюб, «домочадці» розширюють та зміцнюють свої соціальні зв'язки з іншими кланами, завдяки чому підвищується престижність його клану. Соціальний престиж, вимірюваний кількістю соціальних зв'язків, є головним «капіталом» у всіх доіндустріальних суспільствах.

Оскільки інформації про «неузаконені стосунки» досить мало, а в Україні тема сексу не розвинута, українських досліджень та результатів не тему полігійних та поліандрійних стосунків немає. Проте, серед молодих людей вже присутні думки, що кохати можна будь-яку людину і зустрітися можна з будь-якою людиною незалежно від її статі. Через те, що в Україні ця тема досі «табуїрована», а люди соромляться відкрито говорити про свої вподобання, досконало дослідити ситуацію поліандрійних та полігійних стосунків в Україні наразі не є можливою.

Рівень нейротизму та екстраверсії впливає на звичайну міжособистісну взаємодію. Зважаючи на минулий досвід індивіда та родинний патерн поведінки у людини формуються власні особливі захисні реакції, способи вираження емоцій та почуттів. Так само як і в підлітків, для молодих людей може бути характерним вираження агресивності та конфліктності, що виступають захисним механізмом перед труднощами. Для нас є цікавим чи збільшений фактор агресивності у

молодих людей із полігінічними та поліандричними типами стосунків, так як взагалі уявлення про шлюб впливають на формування міжособистісної взаємодії.

2. Емпіричне дослідження показало, із 50 респондентів 36% мають класичні уявлення про шлюб, 48% – полігінічні уявлення про шлюб і 16% – поліандричні.

У респондентів із класичними поглядами на шлюб найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (67% за високим рівнем).

У респондентів із полігінічними поглядами на шлюб найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підозрілість» (60% за високим рівнем).

У респондентів із поліандричними поглядами на шлюб найвищий показник в групі респондентів наявний за шкалою «підлеглість» (60% за високим рівнем).

Загалом робимо висновок, що відмінності між групами у будіванні міжособистісних відносин наступні:

- У групи респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб найвищий показник наявний за шкалою «підлеглість», коли у двох інших груп найвищий показник має шкала «підозрілість»;

- У групи респондентів із полігінічними уявленнями про шлюб найвищий показник за високим рівнем про суб'єктивну оцінку міжособистісних відносин як такий відсутній, коли у двох інших груп такими показниками стали шкала «напруженість»;

- Група респондентів із поліандричними уявленнями про шлюб є єдиною групою, у якої переважає високий рівень емпатійних навичок та досить розвинута емоційність та проникаюча здатність, коли у перших двох групах такими показниками стали «раціональність», а також загальний рівень емпатійних здібностей є низьким.

3. За допомогою методу t-критерію Стьюдента виявлено, що у респондентів наявні значущі відмінності за такими шкалами як «напруженість», «відчуженість» та «агресія».

Загалом ми можемо зробити висновок, що респонденти із класичними та поліандричними поглядами на шлюб поводять себе більш напружено, ніж респонденти із полігінічними поглядами на шлюб. Результати демонструють, що

третя група поводить себе більш напружено, аніж друга група, про що свідчить принципова відмінність у 17,48, також було виявлено, що перша група поводить себе більш напружено, аніж друга група, про що свідчить принципова відмінність у 16,02.

Тобто, можна припустити, що респонденти із поліандричними та полігнічними уявленнями про шлюб відчують себе так само як і респонденти з класичними уявленнями про шлюб, проте підозрілість та напруженість виступають в ролі захисного механізму, що властиво будь-якій людині, особливо тій, що зазнала негативного сексуального досвіду, або ж досвіду у стосунках. Також можна припустити, що дана реакція у міжособистісній взаємодії викликана тим, що в Україні все ще пропогандується класичний тип відносин, тому респонденти відчують себе «неправильними».

Висувна нами гіпотеза про те, що уявлення про шлюб – лише питання культури і не може виступати вирішальним критерієм у побудові міжособистісних стосунків підтвердилася, адже у всіх респондентів (як с класичними, так і з поліандричними і полігнічними уявленнями про шлюб) провідними шкалами міжособистісних стосунків є «підозрілість» та «підлеглість», а найвищим показником суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин є «напруженість». Проте, на нашу думку, високі показники за шкалами «підозрілість» і «напруженість» можуть бути результатом не уявлень про шлюб, а особливістю захисної реакції, яка викликана несприйнятливою суспільною реакцією на будь-який вид нетрадиційних стосунків. Беручи до уваги наведені дані можна зробити висновок, що задля більш якісного аналізу особливостей формування міжособистісних стосунків серед респондентів із різними уявленнями про шлюб, слід проводити дослідження із більшою кількістю респондентів та з тією групою, яка може назвати себе незалежною від суспільної думки щодо поліандрії та полігнії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долгова В. И. Психолого-педагогическая коррекция межличностных отношений подростков: научно-методические рекомендации. – Челябинск: АТОКСТО, 2010. – 112 с.
2. Духновский С.В. Субъективная оценка межличностных отношений. Руководство по применению. СПб.: ООО Издательство «Речь», 2006.
3. Калинина Т. В., Костин С. В. Проблема формирования межличностных отношений со сверстниками и взрослыми в старшем подростковом и юношеском возрасте (14–17 лет) // Молодой ученый. — 2016. — №23. — С. 430-433.
4. Парфенов О. А. Формирование конструктивных стратегий межличностных отношений старших подростков // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 18. – С. 76–80.
5. Сгурская Л. В. Межличностные взаимоотношения учащихся и их изучение. – Калининград, 2009. – 119 с.
6. Тест межличностных отношений Лири [Электронный ресурс] // Психологос/ Режим доступа <https://www.psychologos.ru/articles/view/testmezhlichnostnyh-otnosheniy-liri>
7. Beckerman, S., Lizarralde, R., Lizarralde, M., Bai, J., Ballew, C., Schroeder, S., Dajani, D., Walkup, L., Hsiung, M., Rawlins, N., Palermo, M. (2002). The Bari Partible Paternity Project, Phase One. In *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America*. Stephen Beckerman and Paul Valentine, eds. Gainesville, FL: University Press of Florida, 228.
8. Benjamin, R. (2006). Interview of Stephanie Coontz. *Mediate.com*. Retrieved from <https://www.mediate.com/articles/benjamincoontz.cfm>
9. Christlieb, B. (2016). The Development of Sexual Attitudes in the Family of Origin and Sexual Satisfaction Later in Life. University of Nevada. – Retrieved from <https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3655&context=thesesdissertations>

10. Cichon, J.M. (2013). Matriarchy in Minoan Crete: A perspective from archaemythology and modern matriarchal studies (Dissertatin, PhD). San Francisco, CA: California Institute of Integral Studies, 554.
11. Dreger, A. (2013). When taking Multiple Husbands Make Sense. *The Atlantic* – Retrieved from <https://www.theatlantic.com/health/archive/2013/02/when-taking-multiplehusbands-makes-sense/272726/>
12. Henrich, J., Boyd, R., Richerson, P.J. (2012). The puzzle of monogamous marriage. *Philosophical Transactions of the Royal Society B; Biological Sciences*, 367(1589), 657–669. doi: [10.1098/rstb.2011.0290](https://doi.org/10.1098/rstb.2011.0290)
13. Making up our minds: attitudes towards sex are changing. (2015). *The Conversation* – Retrieved from <https://theconversation.com/making-upour-minds-attitudes-towards-sex-arechanging-42994>
14. Martin, R. (2013). *How We Do It: The Evolution and Future of Human Reproduction*. Basic Books, 320.
15. Müberra, M., Çeliközb, N. (2009). Impacts of parental attitude towards sexual identity development on child’s sexual identity development. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 1408–1413.
16. Peoples, J., Bailey, G. (2017). *Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology*. Cengage Learning; 11 edition, 480.
17. Somers, C.L., Anagurthi, C. (2013). Parents’ attitudes about adolescents’ premarital sexual activity: The role of inter-parent consistency/inconsistency in sexual outcomes. *Health Education Journal*, 73(5), 545-553. <https://doi.org/10.1177/001789691350670>
18. Starkweather, K.E, Hames, R. (2012). A Survey of Non-Classical Polyandry. *Human Nature*, 23(2), 149 – 172.
19. Starkweather, K.E. (2010). *Exploration into Human Polyandry: An Evolutionary Examination of the NonClassical Cases*. University of Nebraska. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=anthrotheses>

20. Thornton, A., Camburn, D. (1987). The influence of the family on premarital sexual attitudes and behavior. *Demography*, 24(3), 323-340.
21. Twenge, J.M., Sherman, R.A., Wells, B.E. (2015). Changes in American Adults' Sexual Behavior and Attitudes, 1972 – 2012. *Archives of Sexual Behavior*, 44(8), 2273-2285.
22. Young, D., Young, S., Young, K. (2013). Polygamy: Polygyny, Polyandry, and Polyamory. *Fifth Estate*, 220

ДОДАТКИ

Анкета «Моє суб'єктивне уявлення про шлюб»

Спершу визначимося з дефініцією понять «моногамія», «полігамія», «поліандрія» та «полігінія».

Моногамія – тип соціальної організації, за якої самець і самиця віддають одне одному перевагу у спарюванні, ділять гніздо, і, зазвичай, разом виховують потомство. Моногамні тварини переважно створюють пари на все життя, деякі з них навіть не шукають нового партнера в разі загибелі попереднього. Серед людей – це основна форма шлюбу в класових формаціях, яка, проте, упродовж століть у різних регіонах та серед різних народів не була одноманітною; вона варіювалась в залежності від специфіки об'єктивних умов: соціально-економічних, етнічних, конфесійних. Вона виступала і у вигляді конкубінату – фактично шлюбу, юридично не оформленого, характерного для соціально неоднорідних союзів між чоловіком і жінкою, і у вигляді ліверату – передачі шлюбних обов'язків у разі смерті чоловіка його братові або іншому родичеві.

Полігамія – у тварин, спаровування за період розмноження самця з кількома самицями (*полігінія*) або самиці з кількома самцями (*поліандрія*). Термін також використовується при описі стосунків серед людей, коли індивід має стосунки з багатьма жінками або чоловіками.

Поліандрія – це відносини жінки з кількома чоловіками. Коріння поліандрії йдуть від матріархату – утворення сім'ї навколо влади жінки. Не існує однозначної теорії про те, чи пройшло суспільство через ідею матріархату. Деякі прихильники стверджують, що це було (на етапі, коли займалися збором і землеробством, але не полюванням) інші стверджують, що цього не було. Відповідно до теорії адаптації, поліандрія потрібна в деяких місцях для виживання та безпеки. Наприклад, у місцях з обмеженими ресурсами це уповільнить зростання населення та дитячу смертність. Вона також вирішує проблему спадкування, якщо брати з однієї родини одружуються на одній жінці.

Полігінія – це форма шлюбу, де чоловік укладає союз з кількома жінками. Полігінія визнана в ісламі, де згідно з Кораном, мусульманину можна мати до

чотирьох законних дружин. Соціальні коріння полігінії лежать не в еротичних перевагах чоловіків, а в соціальних і економічних факторах. У суспільствах ранніх скотарів і фермерів дружини на законних підставах стають робочою силою. Крім того, вступаючи в шлюб, «домочадці» розширюють і зміцнюють свої соціальні зв'язки з іншими кланами, завдяки чому підвищується престижність його клану.

Будь-ласка заповніть вищенаведену анкету «Моє суб'єктивне уявлення про шлюб»:

Ваше ім'я/псевдонім: _____

Ваша стать: _____

Ваш вік: _____

Уявлення про шлюб: _____

Методика діагностики міжособистісних відносин Лірі

Інструкція: Вам пропонується список характеристик. Слід уважно прочитати кожна з них і вирішити, чи відповідає вона Вашому уявленню про себе. Якщо відповідає, то помітьте її в протоколі хрестиком, плюси́ком чи будь-яким іншим способом; якщо не відповідає – ніяк не відмічайте та пропускайте. Якщо немає повної впевненості, краще пропустити твердження. Намагайтеся бути щирими.

1. Другие думают о нем благосклонно
2. Производит впечатление на окружающих
3. Умеет распоряжаться, приказывать
4. Умеет настоять на своем
5. Обладает чувством достоинства
6. Независимый
7. Способен сам позаботиться о себе
8. Может проявлять безразличие
9. Способен быть суровым
10. Строгий, но справедливый
11. Может быть искренним
12. Критичен к другим
13. Любит поплакаться
14. Часто печален
15. Способен проявлять недоверие
16. Часто разочаровывается
17. Способен быть критичным к себе
18. Способен признать свою неправоту
19. Охотно подчиняется
20. Уступчивый
21. Благодарный
22. Восхищающийся, склонный к подражанию

23. Уважительный
24. Ищущий одобрения
25. Способный к сотрудничеству, взаимопомощи
26. Стремится ужиться с другими
27. Дружелюбный, доброжелательный
28. Внимательный, ласковый
29. Деликатный
30. Ободряющий
31. Отзывчивый на призывы о помощи
32. Бескорыстный
33. Способен вызывать восхищение
34. Пользуется у других уважением
35. Обладает талантом руководителя
36. Любит ответственность
37. Уверен в себе
38. Самоуверен, напорист
39. Деловитый, практичный
40. Любит соревноваться
41. Стойкий и упорный, где надо
42. Неумолимый, но беспристрастный
43. Раздражительный
44. Открытый, прямолинейный
45. Не терпит, чтобы им командовали
46. Скептичен
47. На него трудно произвести впечатление
48. Обидчивый, щепетильный
49. Легко смущается
50. Неуверенный в себе
51. Уступчивый
52. Скромный

53. Часто прибегает к помощи других
54. Очень почитает авторитеты
55. Охотно принимает советы
56. Доверчив и стремится радовать других
57. Всегда любезен в общении
58. Дорожит мнением окружающих
59. Общительный, уживчивый
60. Добросердечный
61. Добрый, вселяющий уверенность
62. Нежный, мягкосердечный
63. Любит заботиться о других
64. Бескорыстный, щедрый
65. Любит давать советы
66. Производит впечатление значительного человека
67. Начальственно повелительный
68. Властный
69. Хвастливый
70. Надменный и самодовольный
71. Думает только о себе
72. Хитрый, расчетливый
73. Нетерпим к ошибкам других
74. Корыстный
75. Откровенный
76. Часто недружелюбен
77. Озлобленный
78. Жалобщик
79. Ревнивый
80. Долго помнит свои обиды
81. Самобичующийся
82. Застенчивый

83. Безынициативный
84. Кроткий
85. Зависимый, несамостоятельный
86. Любит подчиняться
87. Предоставляет другим принимать решения
88. Легко попадает впросак
89. Легко поддается влиянию друзей
90. Готов довериться любому
91. Благорасположен ко всем без разбора
92. Всем симпатизирует
93. Прощает все
94. Переполнен чрезмерным сочувствием
95. Великодушен, терпим к недостаткам
96. Стремится покровительствовать
97. Стремится к успеху
98. Ожидает восхищения от каждого
99. Распоряжается другими
100. Деспотичный
101. Сноб, судит о людях лишь по рангу и достатку
102. Тщеславный
103. Эгоистичный
104. Холодный, черствый
105. Язвительный, насмешливый
106. Злой, жестокий
107. Часто гневлив
108. Бесчувственный, равнодушный
109. Злопамятный
110. Проникнут духом противоречия
111. Упрямый
112. Недоверчивый, подозрительный

113. Робкий
114. Стыдливый
115. Отличается чрезмерной готовностью подчиняться
116. Мягкотелый
117. Почти никогда никому не возражает
118. Навязчивый
119. Любит, чтобы его опекали
120. Чрезмерно доверчив
121. Стремится сыскать расположение каждого
122. Со всеми соглашается
123. Всегда дружелюбен
124. Любит всех
125. Слишком снисходителен к окружающим
126. Старается утешить каждого
127. Заботится о других в ущерб себе
128. Портит людей чрезмерной добротой

Бланк відповідей методики діагностики міжособистісних відносин Лірі

Ім'я _____

1	33	65	97
2	34	66	98
3	35	67	99
4	36	68	100
5	37	69	101
6	38	70	102
7	39	71	103
8	40	72	104
9	41	73	105
10	42	74	106
11	43	75	107
12	44	76	108
13	45	77	109
14	46	78	110
15	47	79	111
16	48	80	112
17	49	81	113
18	50	82	114
19	51	83	115
20	52	84	116
21	53	85	117
22	54	86	118
23	55	87	119
24	56	88	120
25	57	89	121
26	58	90	122

27	59	91	123
28	60	92	124
29	61	93	125
30	62	94	126
31	63	95	127
32	64	96	128

**Методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С.
Духновського)**

Інструкція: Перед Вами методика, яка містить різні характеристики відносин, станів і почуттів, що виникають при взаємодії з іншими людьми.

Оцініть, наскільки перераховані нижче ознаки властиві Вашим міжособистісним відносинам, маючи на увазі не лише сьогоднішній день, але й більш тривалий проміжок часу.

Оцінку кожного приведеного судження необхідно висловити за допомогою 7-ми бальної шкали:

1. – повністю не згоден;
2. – згоден меншою мірою;
3. – згоден майже наполовину;
4. – згоден наполовину;
5. – згоден більш ніж наполовину;
6. – згоден майже повністю;
7. – згоден повністю.

1. Обычно я стараюсь не создавать слишком близких отношений с людьми.
2. Я всегда стремлюсь доказать свою правоту.
3. Если я не одобряю поведения другого человека, то даю ему это почувствовать.
4. Бывает, я чувствую, что в отношениях «что-то не так».
5. Я стараюсь сохранять дистанцию в отношениях с людьми.
6. Я всегда отстаиваю свою точку зрения.
7. Я часто бываю не согласен с людьми.
8. Отношения с другими людьми часто беспокоят меня.
9. Я чувствую неискренность других людей в отношениях со мной.
10. Бывает, я чувствую неприязнь к себе со стороны других людей.

11. Бывает, мне кажется, что отношения зашли в тупик.
12. Я не ищу близости с другими людьми.
13. Чувствую, что в отношениях каждый преследует свои цели.
14. Если кто-нибудь раздражает меня, я готов сказать все, что я о нем думаю.
15. Меня устраивают формальные отношения с другими людьми.
16. Я не чувствую согласия в отношениях с людьми.
17. Я не могу удержаться от спора, если люди не соглашаются со мной.
18. Бывает, у меня возникают противоречия, приводящие к ссорам с людьми.
19. В отношениях с людьми у меня возникает чувство, что меня обманывают или могут обмануть.
19. Мне трудно идти на уступки другому человеку.
20. Иногда я чувствую грубость по отношению ко мне.
22. Я часто испытываю чувство неудовлетворенности отношениями.
23. Я не слишком откровенен в отношениях с другими людьми.
24. У меня бывают разногласия с другими людьми.
25. Я чувствую, что в отношениях каждый старается задеть слабые места друг друга.
26. В отношениях возникают ситуации недопонимания друг друга.
27. У меня бывают ситуации, когда я чувствую себя одиноко.
28. Я чувствую противостояние в отношениях с другими людьми.
29. Иногда люди раздражают меня своим присутствием.
30. У меня появляется желание прекратить отношения.
31. Я сомневаюсь в искренности других людей в отношениях со мной.
32. Мне трудно идти на компромисс в отношениях с другими людьми.
33. Я бываю грубоват в отношениях с людьми.
34. Я стараюсь не проявлять свои чувства в отношениях с людьми.
35. Мысль о предстоящей встрече вызывает у меня внутреннее напряжение.

36. Я чувствую недосказанность в отношениях с людьми.
37. Я стараюсь не обсуждать свои проблемы с другими людьми.
38. У меня возникает чувство, что отношения могут прекратиться в любую минуту.
39. Я чувствую, что люди не понимают или не хотят понимать меня.
40. В отношениях с людьми у меня возникают вопросы: «Почему так происходит?», «Зачем все это?».

**Бланк відповідей методики «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин»
(СОМО) С. Духновського)**

Ім'я _____

СОМО							Шкала опросника	Сырой балл	Стены
№		№		№		№	Н		
1		11		21		31			
2		12		22		32	О		
3		13		23		33			
4		14		24		34	К		
5		15		25		35			
6		16		26		36	А		
7		17		27		37			
8		18		28		38	Итоговый балл		
9		19		29		39			
10		20		30		40			

Процентне співвідношення домінування 8 типів відносин респондентів (за методикою діагностики міжособистісних відносин Лірі, за методикою «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (СОМО) С. Духновського) та за методикою «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. Бойко

Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Класика			
Авторитарність	33%	50%	17%
Егоїстичність	25%	75%	0%
Агресивність	50%	50%	0%
Підозрливість	67%	33%	0%
Підлеглість	42%	58%	0%
Залежність	17%	83%	0%
Доброзичливість	17%	75%	8%
Альтруїстичність	25%	67%	8%
Домінування	8%	17%	75%
Дружелюбність	0%	33%	67%
Н	23%	69%	8%
В	8%	92%	0%
К	8%	92%	0%
А	8%	92%	0%
Раціональність	67%	25%	8%
Емоційність	50%	33%	17%
Інтуїція	0%	33%	67%
Установки	58%	17%	25%
Проникаюча здатність	42%	50%	8%
Ідентифікація	0%	42%	58%

Полігінія			
Авторитарність	23%	54%	23%
Егоїстичність	23%	62%	15%
Агресивність	39%	62%	0%
Підозріливість	85%	15%	0%
Підлеглисть	54%	31%	15%
Залежність	31%	54%	15%
Доброзичливість	39%	23%	39%
Альтруїстичність	39%	23%	39%
Домінування	0%	23%	77%
Дружелюбність	0%	23%	77%
Н	0%	0%	100%
В	0%	60%	40%
К	0%	100%	0%
А	0%	60%	40%
Раціональність	85%	0%	15%
Емоційність	69%	23%	8%
Інтуїція	0%	15%	85%
Установки	62%	15%	23%
Проникаюча здатність	23%	23%	54%
Ідентифікація	15%	62%	23%
Поліандрія			
Авторитарність	40%	0%	60%
Егоїстичність	20%	40%	40%
Агресивність	0%	40%	60%
Підозріливість	40%	40%	20%
Підлеглисть	60%	40%	0%
Залежність	0%	80%	20%

Доброзичливість	0%	100%	0%
Альтруїстичність	20%	80%	0%
Домінування	40%	0%	60%
Дружелюбність	0%	40%	60%
Н	75%	25%	0%
В	25%	75%	0%
К	50%	50%	0%
А	25%	75%	0%
Раціональність	60%	40%	0%
Емоційність	80%	0%	20%
Інтуїція	40%	20%	40%
Установки	20%	80%	0%
Проникаюча здатність	80%	20%	0%
Ідентифікація	60%	20%	20%
Загальне процентне співвідношення			
Авторитарність	30%	43%	27%
Егоїстичність	23%	63%	13%
Агресивність	37%	53%	10%
Підозріливість	70%	27%	3%
Підлеглість	50%	43%	7%
Залежність	20%	70%	10%
Доброзичливість	23%	57%	20%
Альтруїстичність	30%	50%	20%
Домінування	10%	17%	73%
Дружелюбність	0%	30%	70%
Н	33%	61%	6%
В	17%	83%	0%
К	17%	83%	0%

А	6%	94%	0%
Раціональність	73%	17%	10%
Емоційність	63%	23%	13%
Інтуїція	7%	23%	70%
Установки	53%	27%	20%
Проникаюча здатність	40%	33%	27%
Ідентифікація	17%	47%	37%

Значення критерію Колмагорова-Смірнова

		Автори тарніст ь	Егоїс тичні сть	Агрес ивніст ь	Підо зрілі сть	Підл егліс ть	Зале жніс ть	Доброз ичливі сть	Аль труї зм	Дом інув ання	Дру жел юбн ість
N		50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
Параметр нормальн ого розподілу	Сер едне	7,20	7,30	9,63	10,4 0	8,47	6,63	6,97	7,27	- 2,99	- 5,33
	Сер. кв. від- ня	4,852	3,446	2,484	2,26 8	4,321	2,97 7	3,882	3,89 5	11,4 86	10,6 47
Найбільш і екстремал ьні розбіжнос ті	Абс олю тна	,231	,147	,130	,238	,116	,118	,137	,139	,101	,131
	Поз итив	,231	,147	,111	,129	,116	,118	,113	,112	,101	,120
	Нега тив	-,139	-,114	-,130	- ,238	-,105	- ,116	-,137	- ,139	- ,075	- ,131
Статистика критерію		,231	,147	,130	,238	,116	,118	,137	,139	,101	,131
Асимпотичний		,200 ^c	,097 ^c	,200 ^{c,d}	,100 ^c	,200 ^{c,d}	,200 ^{c,d}	,159 ^c	,143 ^c	,200 ^{c,d}	,200 ^{c,d}

		Напр ужен ня	Відчу женн я	Конфлі ктність	Агресив ність
N		50	50	50	50
Параметр нормального розподілу	Серед не	42,80	42,43	37,37	35,50
	Сер.к в. від- ня	13,61 6	10,41 8	7,294	6,937
Найбільші екстремальні розбіжності	Абсол ютна	,098	,171	,092	,093
	Позит ив	,098	,107	,092	,093
	Негат ив	-,067	-,171	-,068	-,062
Статистика критерію		,098	,171	,092	,093
Асимпотичний		,200 ^{c,d}	,146 ^c	,200 ^{c,d}	,200 ^{c,d}

		Раціо нальн ість	Емоці йність	Інтуїція	Установк и	Проника юча здатність	Ідентифі кація
N		50	50	50	50	50	50
Параметр нормального розподілу	Серед нє	11,37	7,44	6,81	10,52	6,93	7,11
	Сер.кв . від- ня	4,531	4,312	2,792	3,486	3,287	4,721
Найбільші екстремальні розбіжності	Абсол ютна	,244	,134	,091	,228	,087	,121
	Позит ив	,244	,134	,091	,228	,087	,121
	Негат ив	-,167	-,123	-,066	-,154	-,053	-,098
Статистика критерію		,244	,134	,091	,228	,087	,121
Асимптотичний		,200 ^{c,d}	,146 ^c	,200 ^{c,d}	,200 ^{c,d}	,156 ^{c,d}	,144 ^{c,d}

Таблиця дисперсійного аналізу

		Критерій рівності дисперсій Лівіня		t-критерій для рівності середніх
		F	Значимість	t
Авторитарність	Передбачаються рівні дисперсії	6,439	0,017	0,431
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,444
Егоїстичність	Передбачаються рівні дисперсії	0,098	0,757	-0,188
	Не передбачаються рівні дисперсії			-0,188
Агресивність	Передбачаються рівні дисперсії	0,03	0,864	-0,455
	Не передбачаються рівні дисперсії			-0,453
Підозрілість	Передбачаються рівні дисперсії	2,329	0,138	-0,222
	Не передбачаються рівні дисперсії			-0,228
Підлеглість	Передбачаються рівні дисперсії	0,317	0,578	0,547
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,542
Залежність	Передбачаються рівні дисперсії	3,098	0,089	1,355
	Не передбачаються рівні дисперсії			1,331
Доброзичливість	Передбачаються рівні дисперсії	0,168	0,685	2,393
	Не передбачаються рівні дисперсії			2,407
Альтруїстичність	Передбачаються рівні дисперсії	0,058	0,812	0,816
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,815
шкала_H	Передбачаються рівні дисперсії	0,013	0,909	0,807
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,811
шкала_O	Передбачаються рівні дисперсії	1,379	0,25	0,071
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,074
шкала_K	Передбачаються рівні дисперсії	0,444	0,51	-0,339
	Не передбачаються рівні дисперсії			-0,339
шкала_A	Передбачаються рівні дисперсії	0,869	0,359	1,112
	Не передбачаються рівні дисперсії			1,138
Рациональність	Передбачаються рівні дисперсії	0,168	0,685	2,393
	Не передбачаються рівні дисперсії			2,407
Емоційність	Передбачаються рівні дисперсії	0,058	0,812	0,816
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,815

Інтуїція	Передбачаються рівні дисперсії	0,013	0,909	0,807
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,811
Установки	Передбачаються рівні дисперсії	1,379	0,25	0,071
	Не передбачаються рівні дисперсії			0,074
Проникаюча здатність	Передбачаються рівні дисперсії	0,444	0,51	-0,339
	Не передбачаються рівні дисперсії			-0,339
Ідентифікація	Передбачаються рівні дисперсії	0,869	0,359	1,112
	Не передбачаються рівні дисперсії			1,138

Значення t-критерію Стьюдента
Порівняння 1ї та 3ї груп

Групи		N	Середнє	Середнєкв.відх-ня	Середнєкв. Помилка сер.
авторит	1	18	7,50	5,563	1,759
	3	8	5,86	5,047	1,908
егоїсти	1	18	7,30	3,498	1,106
	3	8	6,71	3,039	1,149
агресив	1	18	10,10	1,912	,605
	3	8	8,29	3,147	1,190
підозр	1	18	10,30	2,263	,716
	3	8	9,43	2,507	,948
підлегли	1	18	7,70	4,138	1,309
	3	8	10,29	3,729	1,409

залеж	1	18	6,50	2,014	,637
	3	8	7,86	2,911	1,100
доброзич	1	18	6,80	3,795	1,200
	3	8	8,43	3,599	1,360
альтруї	1	18	8,00	4,082	1,291
	3	8	7,57	4,117	1,556
домін	1	18	-1,20	13,189	4,171
	3	8	-6,43	9,863	3,728
дпужелюб	1	18	-5,70	8,138	2,574
	3	8	-,43	12,232	4,623
Н	1	18	49,40	10,244	3,239

	3	8	50,86	16,314	6,166
О	1	18	43,40	3,406	1,077
	3	8	48,43	11,356	4,292
К	1	18	37,30	4,739	1,499
	3	8	41,43	9,846	3,722
А	1	18	37,30	3,335	1,055
	3	8	36,00	9,866	3,729
Раціонал	1	18	7,30	3,498	1,106
	3	8	6,71	3,039	1,149
Емоц	1	18	10,10	1,912	,605
	3	8	8,29	3,147	1,190

Інтуїц	1	18	10,30	2,263	,716
	3	8	9,43	2,507	,948
Устан	1	18	7,70	4,138	1,309
	3	8	10,29	3,729	1,409
Пр.здат	1	18	6,50	2,014	,637
	3	8	7,86	2,911	1,100
Ідент	1	18	6,80	3,795	1,200
	3	8	8,43	3,599	1,360

Порівняння 1ї та 2ї груп

Групи		N	Середнє	Середнє кв. відх-ня	Середнє кв. Помилка сер.
авторит	1	18	7,50	5,563	1,759
	2	24	7,69	4,423	1,227
егоїсти	1	18	7,30	3,498	1,106
	2	24	7,62	3,820	1,059
агресив	1	18	10,10	1,912	,605
	2	24	10,00	2,415	,670
підозр	1	18	10,30	2,263	,716
	2	24	11,00	2,121	,588
підлегл	1	18	7,70	4,138	1,309
	2	24	8,08	4,769	1,323

залеж	1	18	6,50	2,014	,637
	2	24	6,08	3,593	,997
доброзич	1	18	6,80	3,795	1,200
	2	24	6,31	4,171	1,157
альтруї	1	18	8,00	4,082	1,291
	2	24	6,54	3,821	1,060
домін	1	18	-1,20	13,189	4,171
	2	24	-2,54	11,355	3,149
дпужелюб	1	18	-5,70	8,138	2,574
	2	24	-7,77	11,381	3,157
Н	1	18	49,40	10,244	3,239

	2	24	33,38	8,130	2,255
О	1	18	43,40	3,406	1,077
	2	24	38,46	12,258	3,400
К	1	18	37,30	4,739	1,499
	2	24	35,23	6,978	1,935
А	1	18	37,30	3,335	1,055
	2	24	33,85	7,313	2,028
Раціонал	1	18	10,10	1,912	,605
	2	24	10,00	2,415	,670
Емоц	1	18	10,30	2,263	,716
	2	24	11,00	2,121	,588

Інтуіц	1	18	7,70	4,138	1,309
	2	24	8,08	4,769	1,323
Устан	1	18	6,50	2,014	,637
	2	24	6,08	3,593	,997
Пр.здат	1	18	6,80	3,795	1,200
	2	24	6,31	4,171	1,157
Ідент	1	18	8,00	4,082	1,291
	2	24	6,54	3,821	1,060

Порівняння 2ї та 3ї груп

Групи		N	Середнє	Середнє кв. відх-ня	Середнє кв. Помилка сер.
авторит	2	24	7,69	4,423	1,227
	3	8	5,86	5,047	1,908
егоїсти	2	24	7,62	3,820	1,059
	3	8	6,71	3,039	1,149
агресив	2	24	10,00	2,415	,670
	3	8	8,29	3,147	1,190
підозр	2	24	11,00	2,121	,588
	3	8	9,43	2,507	,948
підлегл	2	24	8,08	4,769	1,323
	3	8	10,29	3,729	1,409
залеж	2	24	6,08	3,593	,997

	3	8	7,86	2,911	1,100
доброзич	2	24	6,31	4,171	1,157
	3	8	8,43	3,599	1,360
альтруї	2	24	6,54	3,821	1,060
	3	8	7,57	4,117	1,556
домін	2	24	-2,54	11,355	3,149
	3	8	-6,43	9,863	3,728
дпужелюб	2	24	-7,77	11,381	3,157
	3	8	-,43	12,232	4,623
Н	2	24	33,38	8,130	2,255
	3	8	50,86	16,314	6,166

О	2	24	38,46	12,258	3,400
	3	8	48,43	11,356	4,292
К	2	24	35,23	6,978	1,935
	3	8	41,43	9,846	3,722
А	2	24	33,85	7,313	2,028
	3	8	36,00	9,866	3,729
Раціонал	2	24	10,00	2,415	,670
	3	8	8,29	3,147	1,190
Емоц	2	24	11,00	2,121	,588
	3	8	9,43	2,507	,948
Інтуїц	2	24	8,08	4,769	1,323

	3	8	10,29	3,729	1,409
Устан	2	24	6,08	3,593	,997
	3	8	7,86	2,911	1,100
Пр.здат	2	24	6,31	4,171	1,157
	3	8	8,43	3,599	1,360
Џент	2	24	6,54	3,821	1,060
	3	8	7,57	4,117	1,556